Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

GEEFT HET VERLEDEN EEN TOEKOMST

Speystraat 21
(Damme, West-Vlaanderen)

Projectcode: 2019D79
April 2019

ARCHEOLOGIENOTA
BUREAUONDERZOEK (FASE 0)
DEEL 1: RESULTATEN VAN HET BUREAUONDERZOEK

Colofon

Ruben Willaert bvba
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteurs: Aaron Willaert, Clara Thys

Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan: /
De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog:
Ruben Willaert, OE/ERK/Archeoloog/2015/00069

© Ruben Willaert bvba, Sint-Michiels-Brugge, 2019
Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert bvba.

Ruben Willaert bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

1 Resultaten van het bureauonderzoek 7

1.1 Administratieve gegevens 7
1.2 Onderzoeksopdracht 9

1.2.1 Doelstelling 9
1.2.2 Onderzoeksvragen 9
1.2.3 Juridische context 9
1.2.4 Randvoorwaarden 9
1.2.5 Archeologische voorkennis van het terrein 9

1.3 Werkwijze en strategie 10

1.3.1 Methode 10
1.3.2 Fysisch geografische situatie 10
1.3.3 Historische context en bekende archeologie 10
1.3.4 Archeologische indicatoren 10
1.3.5 Verstoringshistoriek 11
1.3.6 Introductie tot het projectgebied 12

1.3.6.1 Ruimtelijke situering 12
1.3.6.2 Geplande werken 13

1.4 Assessmentrapport 16

1.4.1 Fysisch geografische en geologische situatie 17

1.4.1.1 Landschappelijke situering 17
1.4.1.2 Tertiaire lithostratigrafie 21
1.4.1.3 Quartaire lithostratigrafie 22
1.4.1.4 Bodemvormingsprocessen 23

1.4.2 Historische en archeologische voorkennis 24

1.4.2.1 Overzicht van de gekende archeologische waarden 24
1.4.2.2 Historische context en bekende archeologische vindplaatsen 26
1.4.2.3 Archeologische indicatoren en cartografische bronnen 31
1.4.2.4 Huidige gebruik en verstoringen 37

1.5 Synthese 40

2 Bibliografie 41

FIGURENLIJST

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).....8
Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt). 8
Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2017 (Bron: Geopunt).....12
Figuur 4: Huidige toestand terrein (©Google Streetview). 13
Figuur 5: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2017 (Bron: Geopunt).....14
Figuur 6: Geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2017 (Bron: Geopunt).....15
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt). 17
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt). 18
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen met aanduiding van de waterlopen (Bron: Geopunt).....19
Figuur 10: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt). 20
Figuur 11: Hoogteverloop, NW-ZO (Bron: Geopunt);.....20
Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..21
Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). .22
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).....23
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2017 met aanduiding van de CAI-polygonen (Bron: Geopunt).....24
Figuur 16: Projectgebied bij benadering weergegeven op een landschapsreconstructie in de Romeinse periode (bron: Hillewaert, B. e.a. p.37). 27
Figuur 17: Reconstructie van het landschap voor de stichting van Damme (Termote, 1985, fig. 3) 28
Figuur 18: Stadsontwikkeling van Damme (Termote, 1985, fig. 4). Projectgebied weergegeven met een rode ster. 29
Figuur 19: Plattegrond met de laatmiddeleeuwse stadsomwalling (Termote, J. 1985, fig. 6). Projectgebied weergegeven met een ster. 30
Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: Geopunt). 31

Figuur 21: Projectgebied weergegeven op de Sanderuskaart, ca. 1640 (Bron: Kaartenhuis Brugge). 32
Figuur 22: Projectgebied bij benadering weergegeven op een plan van Damme uit 1702 (Bron: Stadsarchief Damme)..... 33
Figuur 23: Projectgebied bij benadering weergegeven op een van Senneton de Chermont, 1703 (Bron: Stadsarchief Damme). 33
Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt). 34
Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt). 35
Figuur 26: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt)..... 35
Figuur 27: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, 1950-1970 (Bron: Geopunt). 36
Figuur 28: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt). 37
Figuur 29: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt). 38
Figuur 30: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt). 38
Figuur 31: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt). 39
Figuur 32: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2017 (Bron: Geopunt). 39

TABELLENLIJST

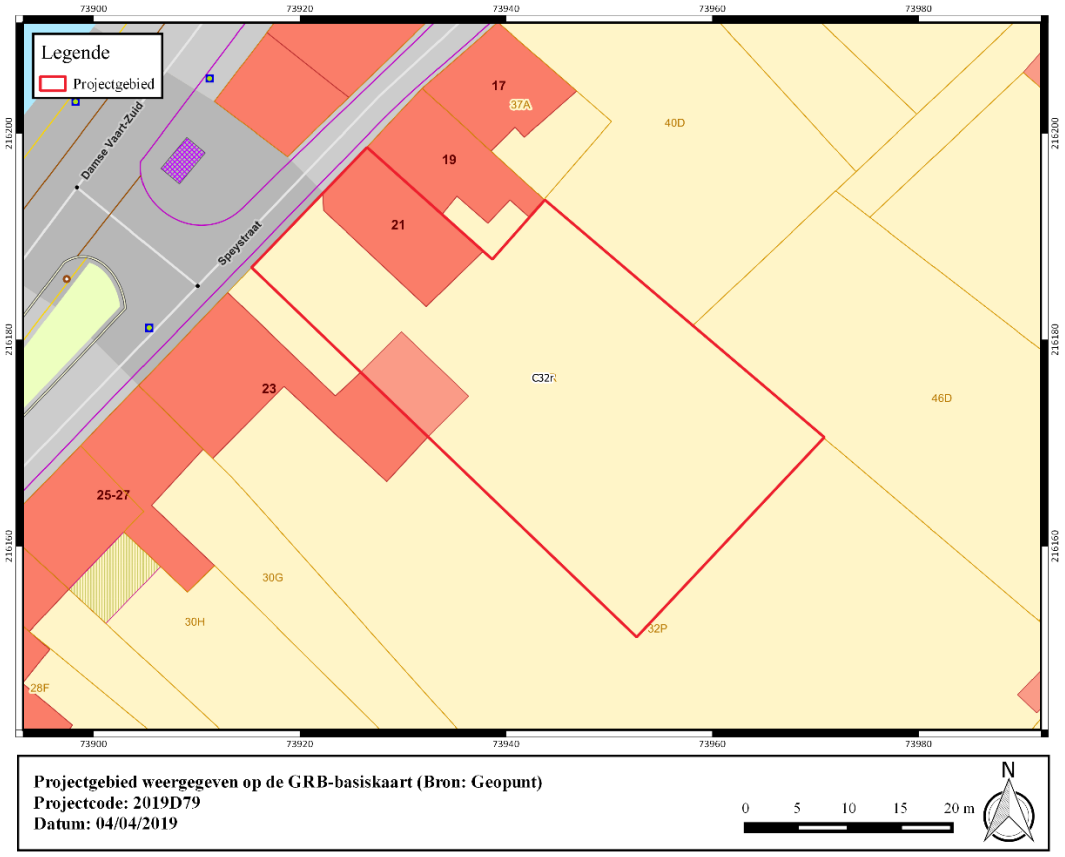
Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.....7

1 Resultaten van het bureauonderzoek

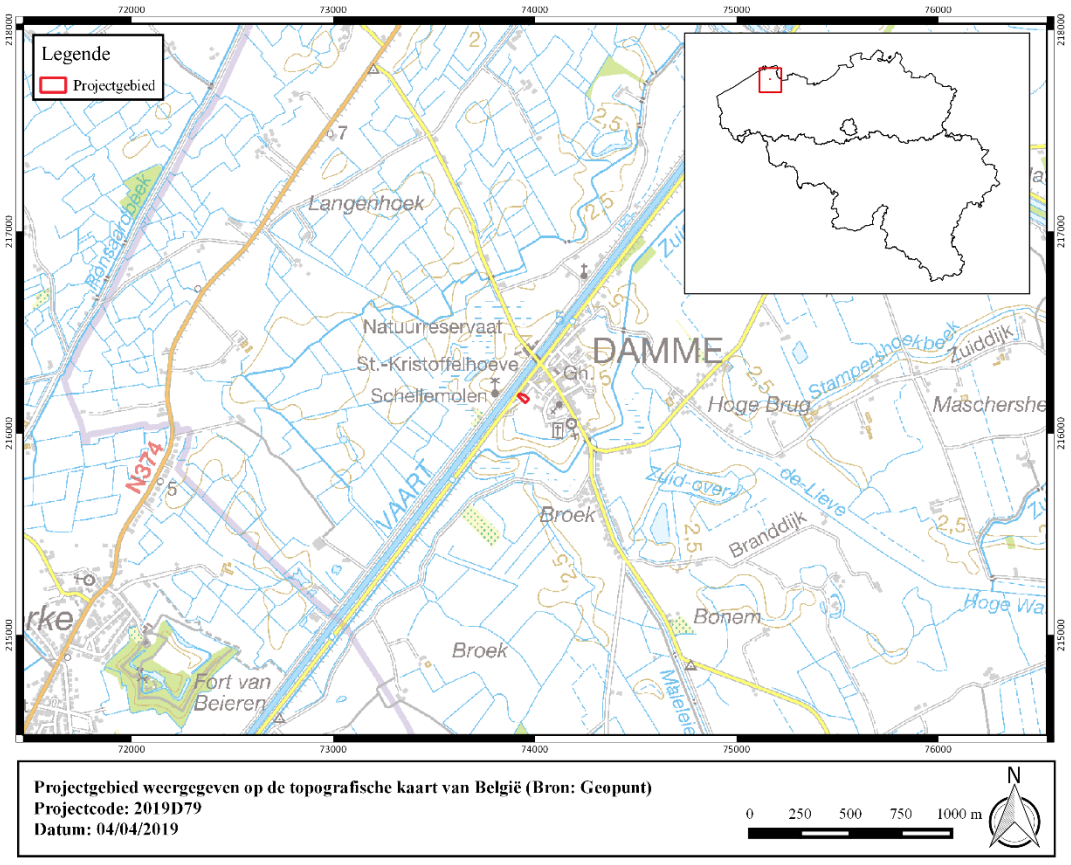
1.1 Administratieve gegevens

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.

a) De locatie van het vooronderzoek met vermelding van:	Provincie	West-Vlaanderen
	Gemeente	Damme
	Deelgemeente	/
	Postcode	8340
	Adres	Speystraat 21
	Toponiem	Speystraat 21
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	X_{min} = 73906 Y_{min} = 216150 X_{max} = 73977 Y_{max} = 216199
b) Het kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of -nummers en kaartje	Damme, Afdeling 1, Sectie C, nr 32r Figuur 1	
c) Een topografische kaart van het onderzochte gebied waarvan de schaal afgestemd is op de grootte van het projectgebied	Figuur 2	
d) Alle betrokken actoren en specialisten	Clara Thys (archeoloog) Elke Ghyselbrecht (aardkundige) Aaron Willaert (historicus)	
e) Personen buiten het project die geraadpleegd of betrokken werden voor algemene wetenschappelijke advisering	Frederik Roelens (Raakvlak)	

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).

Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt).

1.2 Onderzoeksopdracht

1.2.1 Doelstelling

Het archeologisch vooronderzoek betracht altijd eerst door raadpleging van gekende en ontsloten informatiebronnen tijdens een bureauonderzoek eventueel aanwezig archeologisch erfgoed binnen het onderzoeksgebied te inventariseren, waarderen en veiligstellen.

1.2.2 Onderzoeksvragen

Voor het bureauonderzoek zijn volgende onderzoeksvragen te formuleren:

- Hoe is de aardkundige opbouw van het onderzoeksgebied?
- Welke processen van bodemvorming zijn bekend?
- Welke geomorfologische processen zijn te bekend?
- Welke aardkundige eenheden zijn archeologisch relevant en wat is hun diepteligging?
- Zijn er archeologische resten bekend binnen de grenzen van het plangebied?
- Welke is de aard en ouderdom van bekende archeologische resten?
- Welke is de conserveringsgraad en gaafheid van bekende archeologische resten?
- Wat is de invloed van de toekomstige inrichting op eventueel aanwezige archeologische resten?

1.2.3 Juridische context

Het onderzoeksterrein situeert zich volgens het gewestplan in een zone bestemd als woongebied met culturele, historische en/of esthetische waarde. Het plangebied is gelegen binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Damme. Het onderzoeksterrein situeert zich noch binnen een archeologische site, noch binnen een zone waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m^2 of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 300 m^2 of meer bedraagt.

De oppervlakte van het plangebied in kwestie bedraagt 1170 m^2 en de geplande bodemignreep bedraagt ca. 295 m^2; vandaar is men verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

1.2.4 Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek worden enkel toegankelijke en beschikbare bronnen gebruikt.

1.2.5 Archeologische voorkennis van het terrein

Binnen de grenzen van projectgebied Damme Speystraat 21 werd in het verleden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd.

In de omgeving zijn wel enkele archeologische vindplaatsen gekend (cfr. infra).

1.3 Werkwijze en strategie

1.3.1 Methode

In de praktijk resulteert het bureauonderzoek in een inschatting van het archeologisch potentieel van een onderzoeksgebied. Het archeologisch potentieel drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van de planlocatie. Het archeologisch potentieel is gebaseerd op vier variabelen: fysisch-geografische situatie, bekende archeologische vindplaatsen, archeologische indicatoren en verstoringshistoriek.

Pas na de vaststelling van het archeologisch potentieel kunnen onderbouwde inschattingen worden gemaakt over de planeffecten op eventueel archeologisch erfgoed.

1.3.2 Fysisch geografische situatie

Geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen.

De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad en gaafheid van het archeologische erfgoed.

Volgende informatiebronnen werden geconsulteerd t.b.v. een eerste aardkundige analyse:

- Tertiair en Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Toelichting bij de Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Bodemkaart van Vlaanderen
- Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
- Hydrografische kaart van Vlaanderen
- Bodemerosie kaart

1.3.3 Historische context en bekende archeologie

Beschikbare historische en toponymische kennis over woonplaatsen (buurtschap, gehucht, dorp, stad) in en nabij het onderzoeksgebied kan een zinvol kader bieden om de betekenis van bekende archeologische vindplaatsen te evalueren.

Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het onderzoeksgebied werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed[1] geraadpleegd en is lokaal geïnformeerd naar recent onderzoek.

1.3.4 Archeologische indicatoren

Archeologische indicatoren omvatten diverse datacategorieën zoals resultaten van non-intrusieve archeologische prospectietechnieken (bijvoorbeeld vondstmeldingen van metaaldetectie), toevallige vondsten bij niet-archeologische graafwerken, maar vooral ook historisch-cartografische, iconografische data en fotocollecties. Ze vormen fysiek aanwijsbare

[1] https://cai.onroerenderfgoed.be/

fenomenen die een aanwijzing kunnen zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van archeologische sites.

Archeologische indicatoren zijn gezocht in de Centrale Archeologische Inventaris van het Agentschap Onroerend Erfgoed en in ontsloten cartografische bronnen zoals:

- Deventerkaart, ca. 1560
- Sanderuskaart, ca. 1640
- Plan van Damme, 1702
- Plan van Senneton de Chermont, 1703
- Ferrariskaart, 1771-1777
- Atlas der Buurtwegen uit ca. 1840
- Kadasterkaart van Philippe-Christian Popp, 1842-1879
- Topografische kaart Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, 1950-1970

1.3.5 Verstoringshistoriek

De verstoringsgraad van het onderzoeksgebied bepaalt in belangrijke mate de te verwachten gaafheid en bewaringsgraad van eventueel aanwezig archeologische bodemarchief. Om een correcte inschatting van de verstoring van de bodem te kunnen maken kunnen allerhande bronnen van pas komen. Zo kan mondelinge informatie van vroegere gebruikers of bewoners, beschikbare plannen van (verdwenen) constructies, verslagen van bodemonderzoeken en saneringen of informatie over delfstoffenwinning relevante informatie bieden.

Aanvullende informatie over recent historisch landgebruik is afkomstig van geraadpleegde luchtopnames vanaf 1971.[2]

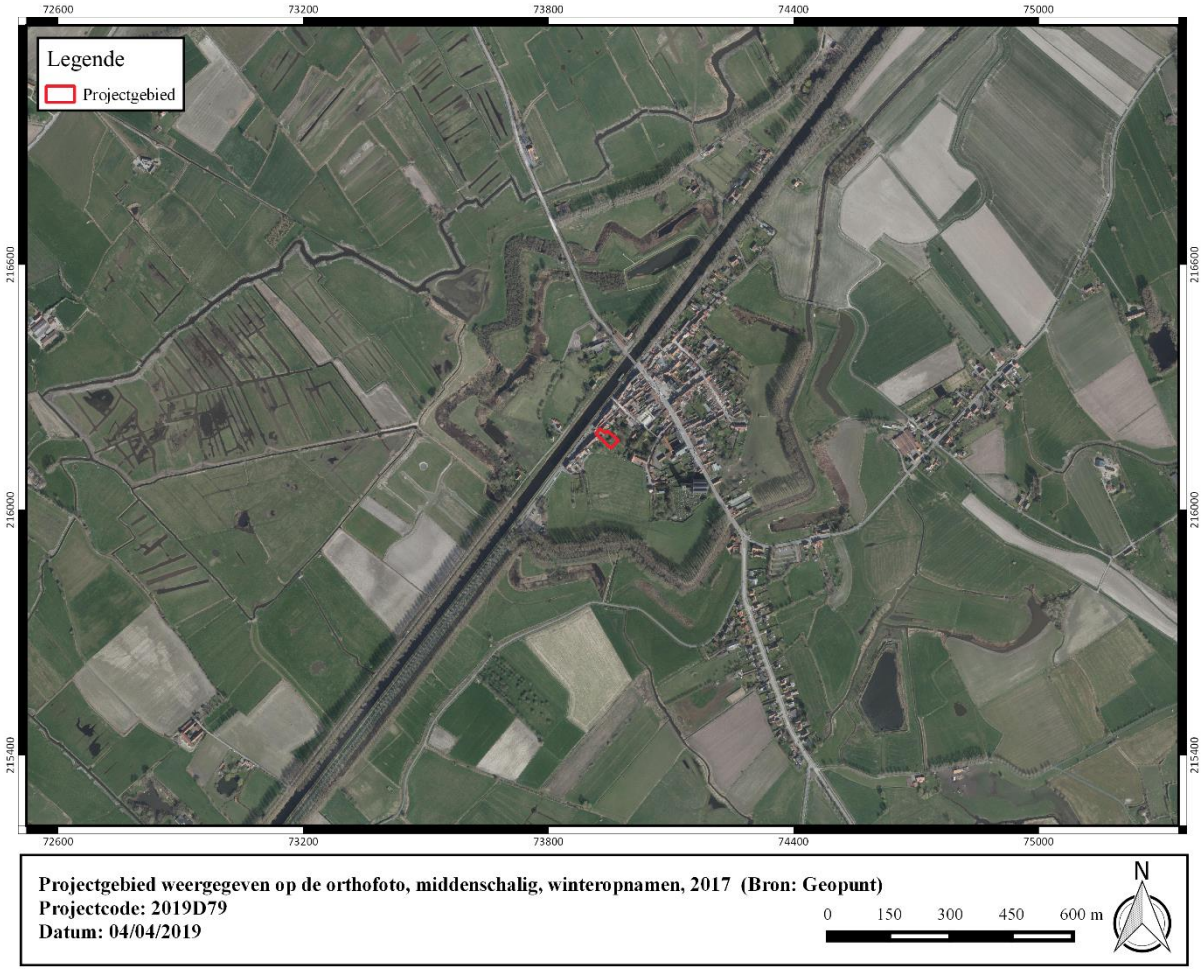
[2] http://www.geopunt.be/

1.3.6 Introductie tot het projectgebied

1.3.6.1 Ruimtelijke situering

Het onderzoeksterrein is gelegen in Damme, in de provincie West-Vlaanderen. De stad is gelegen op een afstand van ca. 6,5 km ten noordoosten van Brugge en is omgeven door een uitgestrekt polderlandschap.

Damme grenst ten westen en noorden aan Oostkerke, ten noordoosten aan Lapscheure, ten oosten aan Moerkerke, ten zuiden aan Vivenkapelle en ten zuidwesten aan de Brugse deelgemeenten Koolkerke en Sint-Kruis. Het plangebied grenst ten noorden aan de Speystraat.

Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2017 (Bron: Geopunt).

1.3.6.2 Geplande werken

1.3.6.2.1 Bestaande toestand

De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt ca. 1169 m².

Op heden is ca. 160 m² van het terrein bebouwd. Bijkomend is ca. 155 m² van het terrein verhard. De bebouwing betreft een woning aan de straatzijde van ca. 110 m² en een achterliggende garage van ca. 50 m². Het bestaande gebouw is deels onderkelderd. Ten westen van het gebouw situeert zich op heden een septische put. (zie lokalisering op Figuur 6)

Figuur 4: Huidige toestand terrein (©Google Streetview).

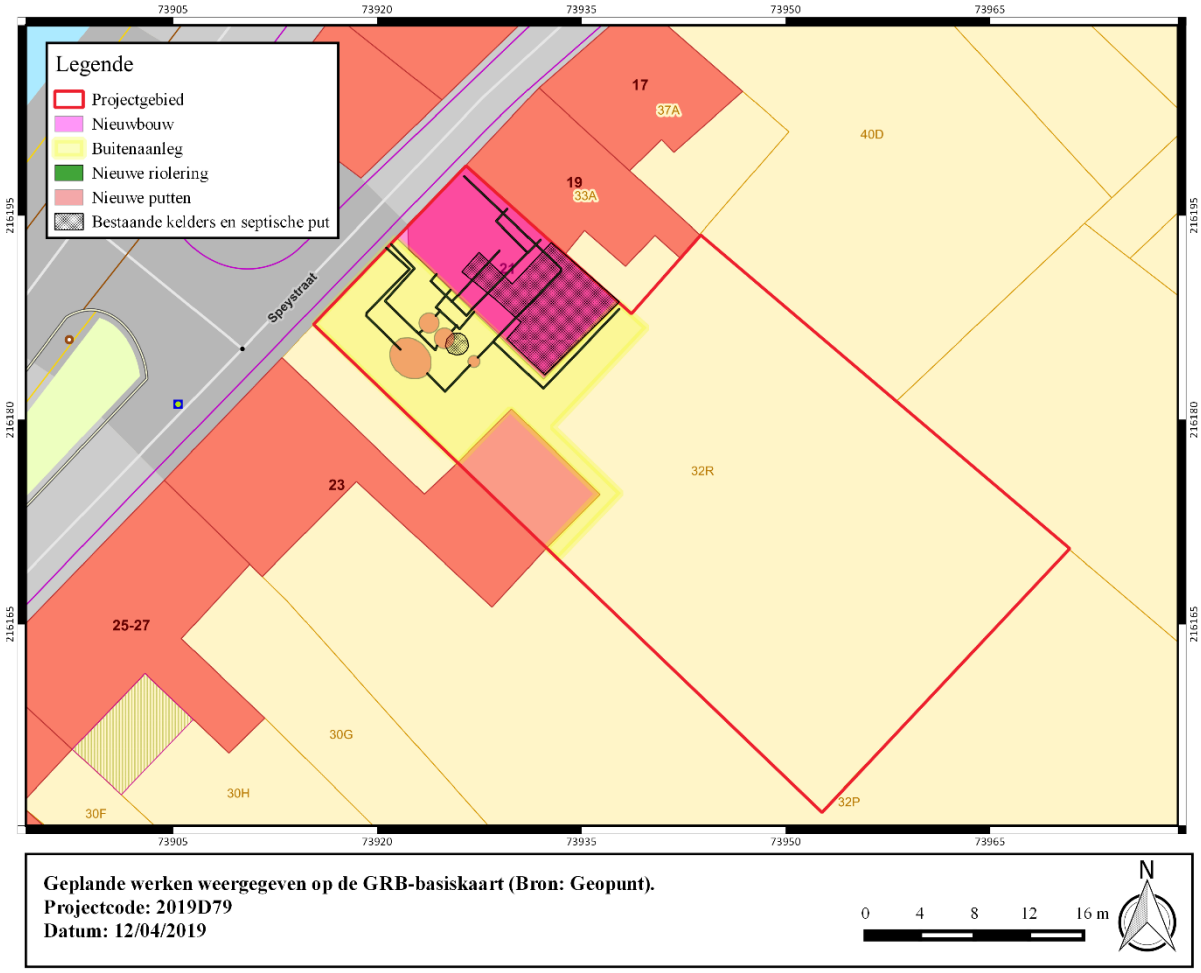
Figuur 5: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2017 (Bron: Geopunt).

1.3.6.2.2 Ontworpen toestand

De opdrachtgever plant de realisatie van een nieuwe woning aansluitend op de woning met adres Speystraat 19. De nieuwbouw wordt gefundeerd door middel van sleuffunderingen tot een diepte van 96 cm-mv en een vloerplaat van ca. 50 cm-mv. De nieuwbouw wordt niet onderkelderd. Ten westen van deze woning wordt langsheen de straatzijde van de Speystraat een tuinmuur aangelegd. Een poort ter hoogte van deze tuinmuur leidt richting een nieuw aan te leggen oprit in kasseien. Er worden tevens nieuwe rioleringen, twee nieuwe septische putten, een RWA filterput en een nieuwe regenwaterput voorzien.

Er worden tevens een aantal groenperkjes gerealiseerd met verspreide vegetatie. Een bestaande garage blijft integraal behouden. Rondom deze garage wordt wel een nieuw pad in klinkers aangelegd. De zuidelijke tuinzone blijft integraal behouden. Hier worden geen nieuwe bodemingrepen voorzien.

De footprint van de nieuwbouw bedraagt 115 m². De footprint van de buitenaanleg bedraagt ca. 180 m². De geplande werken hebben dus betrekking op een zone met oppervlakte van 295 m².

Figuur 6: Geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2017 (Bron: Geopunt).

1.4 Assessmentrapport

Het assessmentrapport omvat alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal, die bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Dit rapport heeft als doel het plangebied binnen zijn archeologisch en landschappelijk kader te plaatsen, rekening houdend met de geplande bodemingrepen. De studie maakt gebruik van verschillende datasets, waarbij het uitgangspunt steeds het ontwerpplan van de toekomstige bodemingrepen is. Dit ontwerpplan wordt telkens geprojecteerd op de geologische, bodemkundige en historische kaarten. Alle kaartmateriaal werd vervaardigd met behulp van QGIS, een geografisch informatiesysteem.

Op basis van deze assessment van het projectgebied kan een gegronde argumentatie opgesteld worden over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen archeologische maatregelen, die uiteengezet worden in deel 2: het programma van maatregelen.

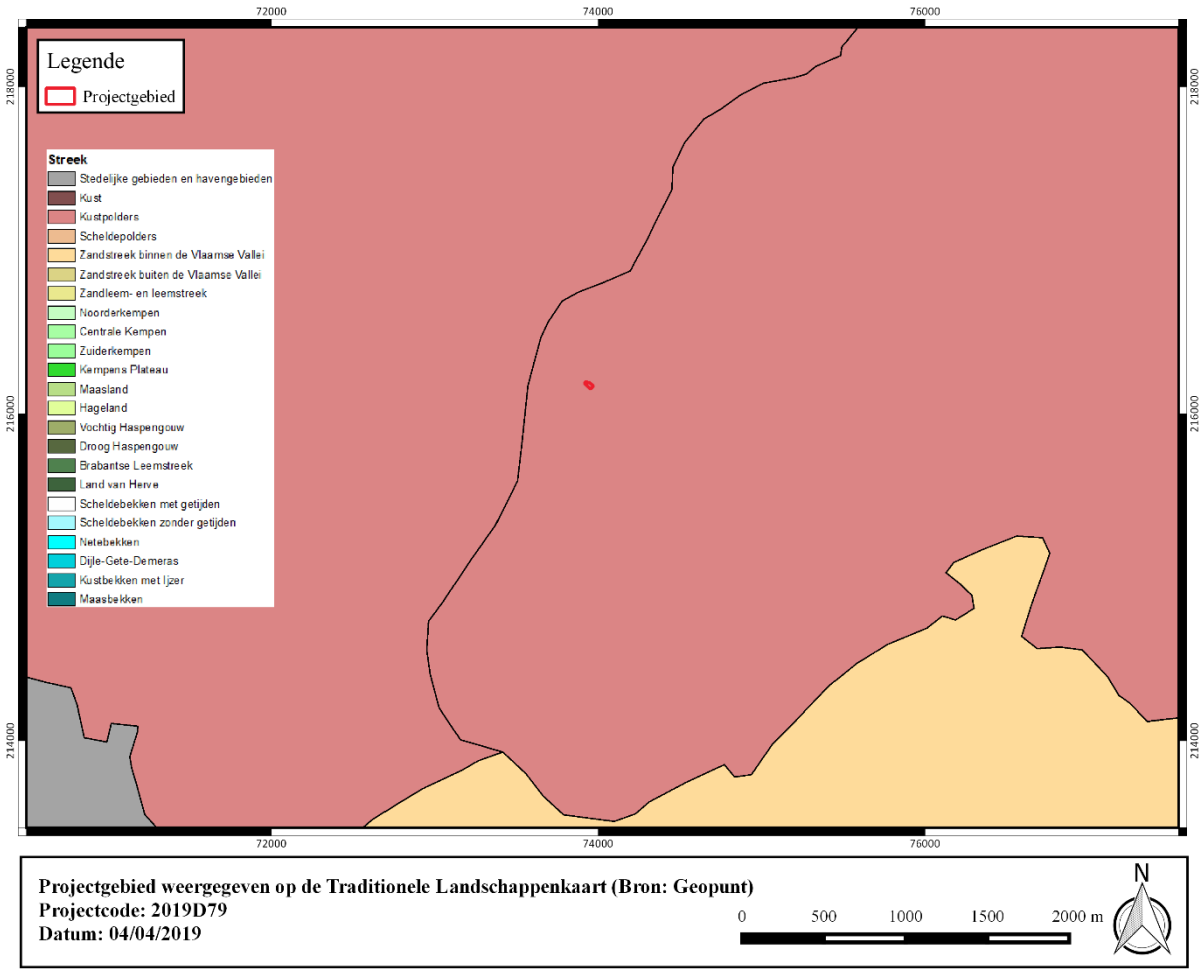
1.4.1 Fysisch geografische en geologische situatie

1.4.1.1 Landschappelijke situering

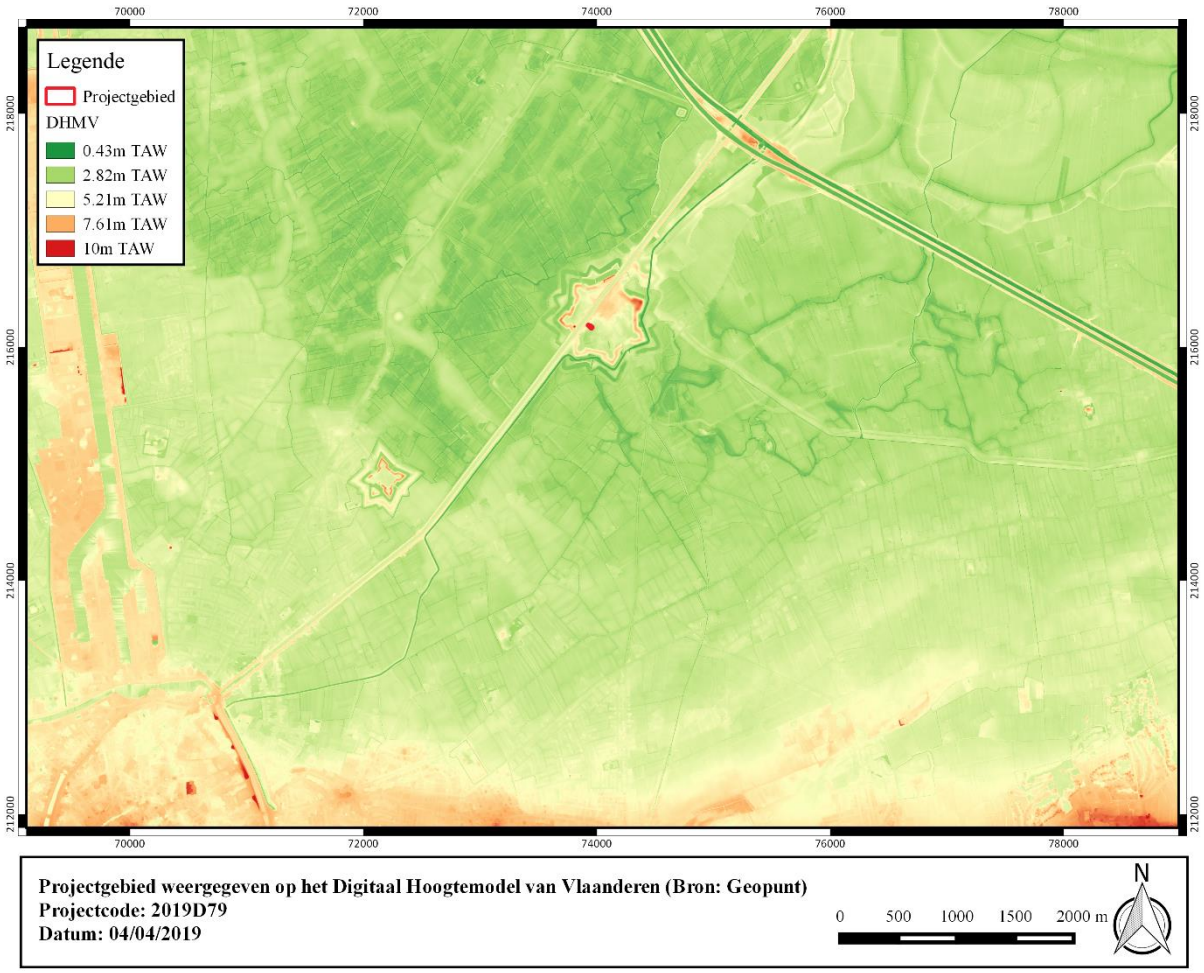
Het onderzoeksterrein is gelegen in de kustpolders.

Het projectgebied situeert zich binnen de historische stadskern van Damme, die iets hoger gelegen is dan het omliggende polderlandschap. Het onderzoeksterrein situeert op een hoogte van ca. 4.0 – 5.6 m TAW en helt af in zuidoostelijke richting. Mogelijk werd de Speystraat oorspronkelijk als dijk gebruikt, gezien de ligging precies ten zuiden van het voormalig tracé van de Damse Vaart, en werd de zone van de weg hiertoe opgehoogd.

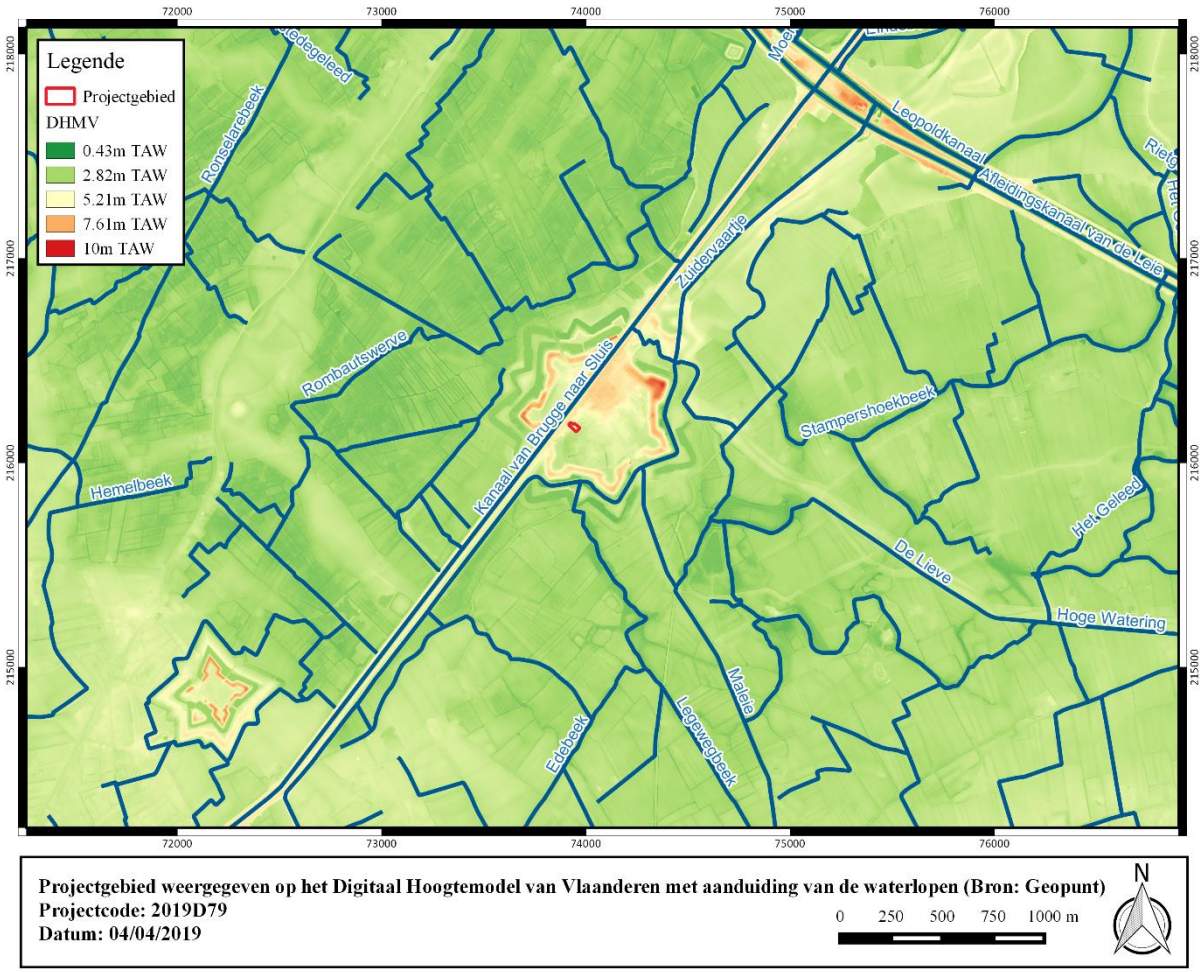
Hydrografisch is het plangebied gelegen in het bekken van de Brugse polders, deelbekken Zwinstreek.

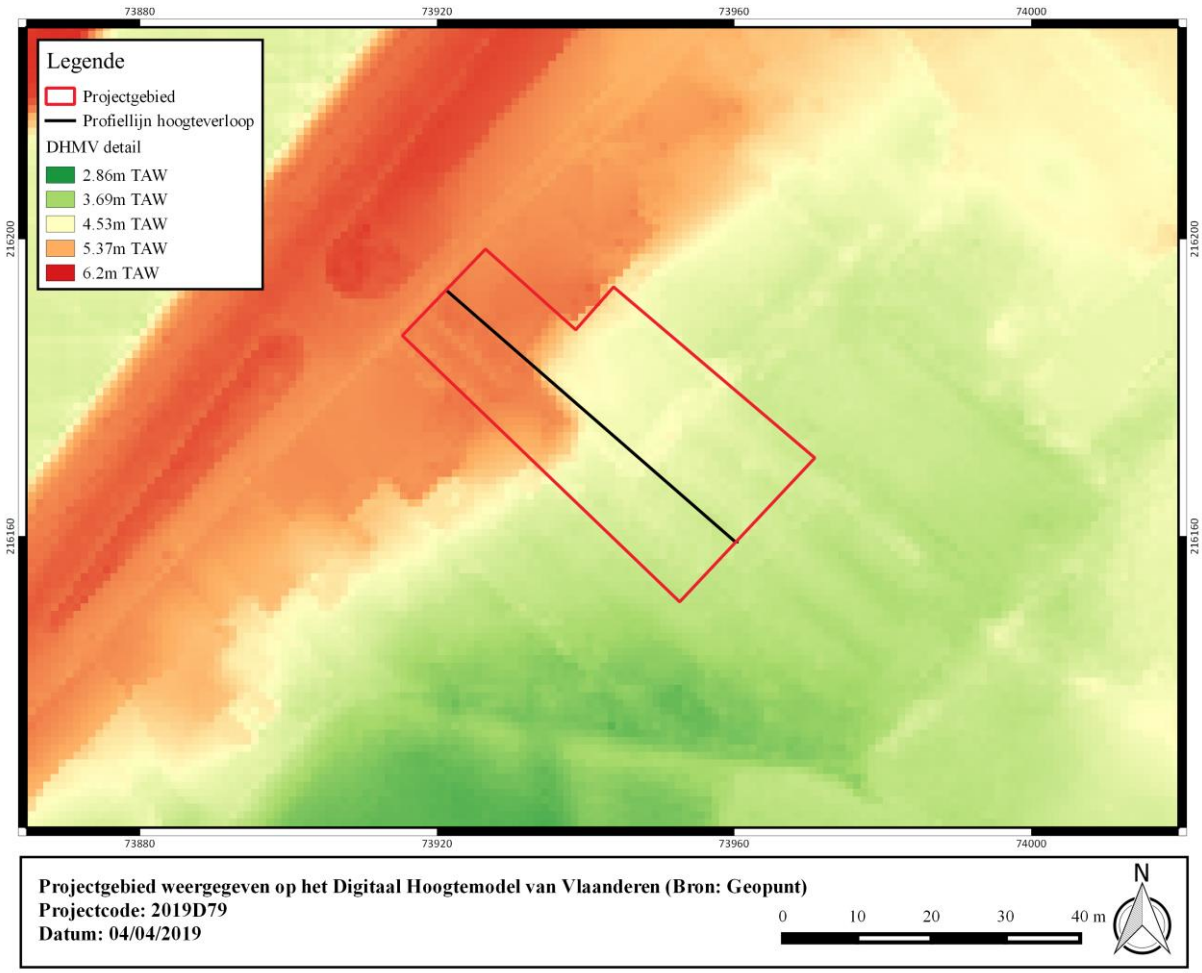
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).

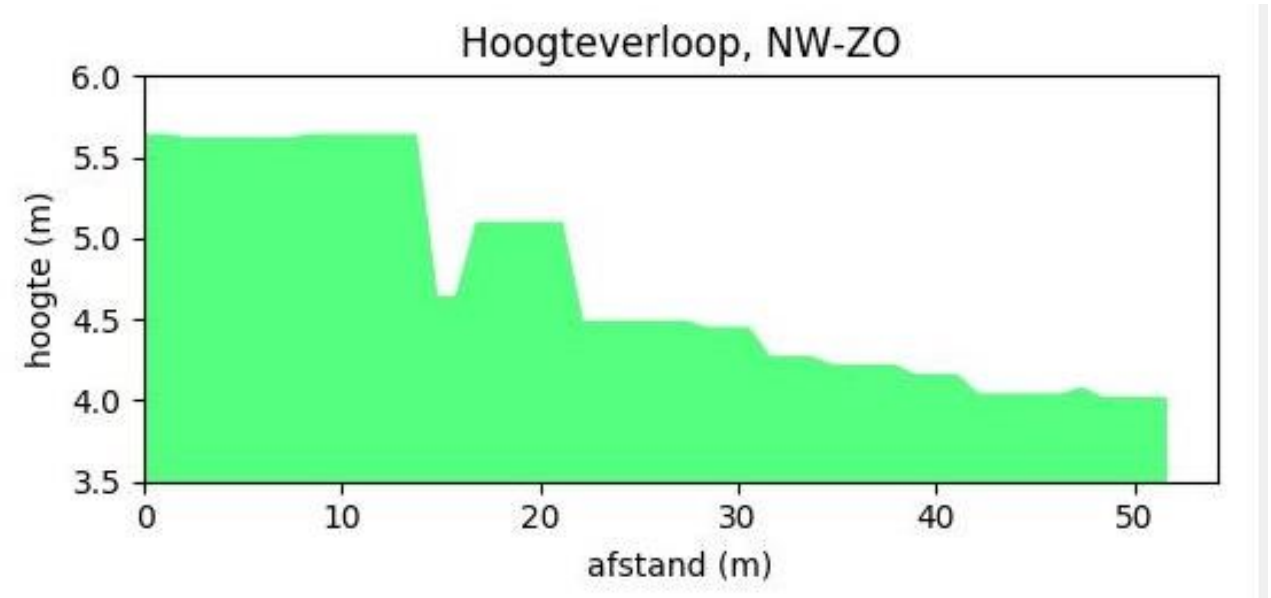
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen met aanduiding van de waterlopen (Bron: Geopunt).

Figuur 10: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

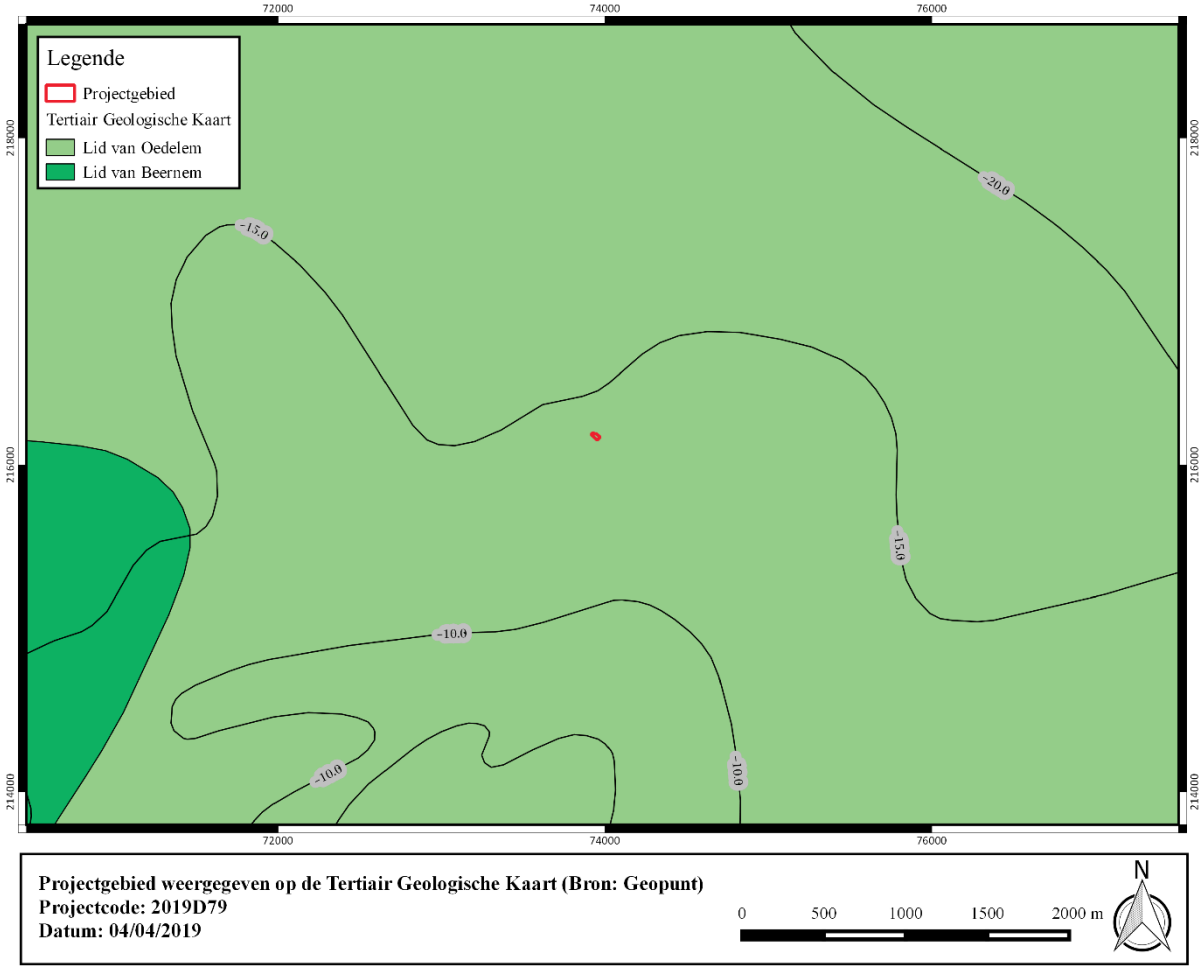

Figuur 11: Hoogteverloop, NW-ZO (Bron: Geopunt);

1.4.1.2 Tertiaire lithostratigrafie

Het projectgebied is gelegen in het Lid van Oedelem (Formatie van Aalter). De Formatie van Aalter bestaat voornamelijk uit ondiep-mariene of kustnabije zandige sedimenten en komt enkel voor in het noordoosten van West-Vlaanderen en het noordwesten van Oost-Vlaanderen.

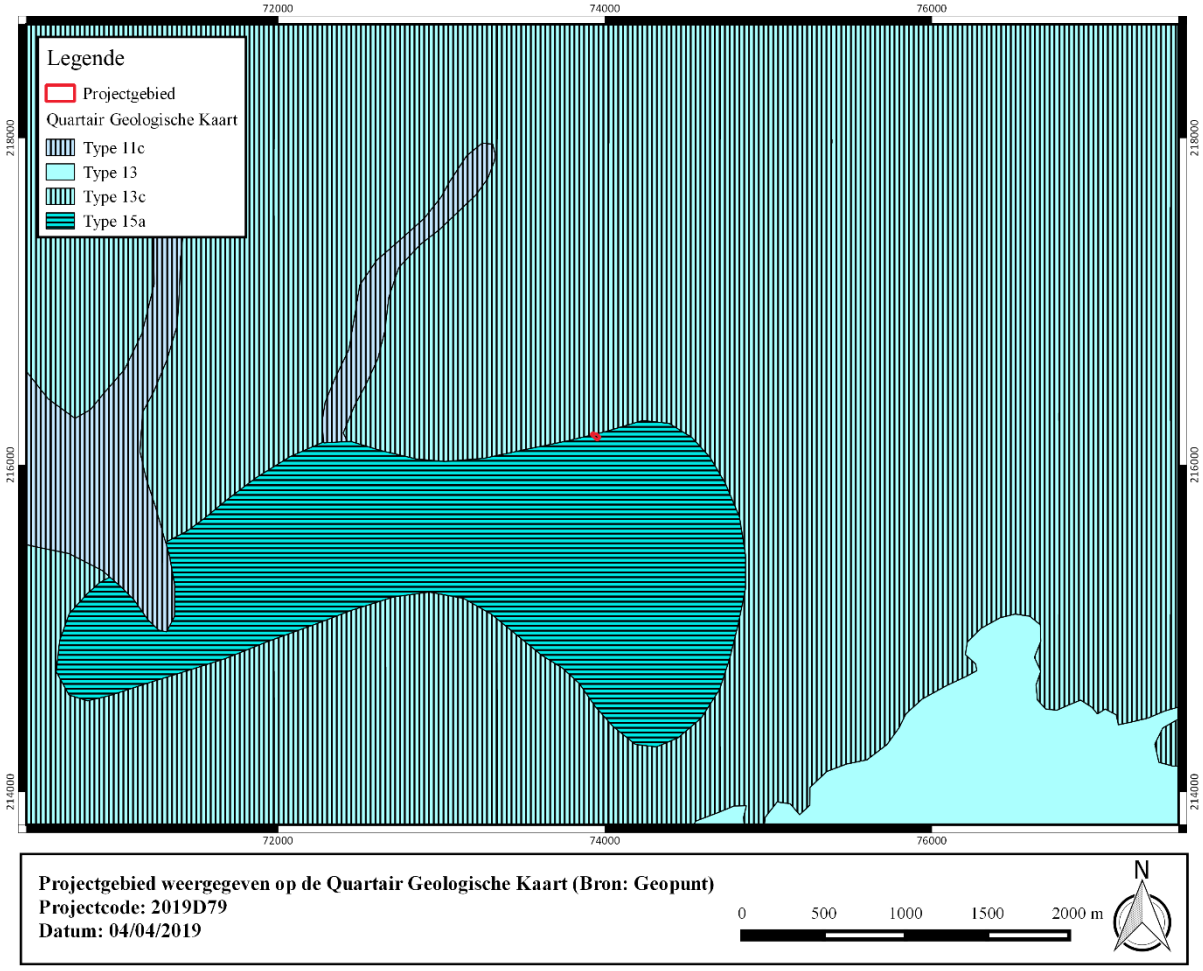
Het Lid van Oedelem bestaat uit een grijs fijn zand dat bovenaan zeer fossielhoudend is. Er kunnen drie niveaus met kalkzandsteenbanken voorkomen. Het lid is gesedimenteerd in distributiegeulen in een wadden- of riviermondingsomgeving, terwijl verder naar het oosten (in de streek rond Gent) er eerder lagunaire omstandigheden heersten.

Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.1.3 Quartaire lithostratigrafie

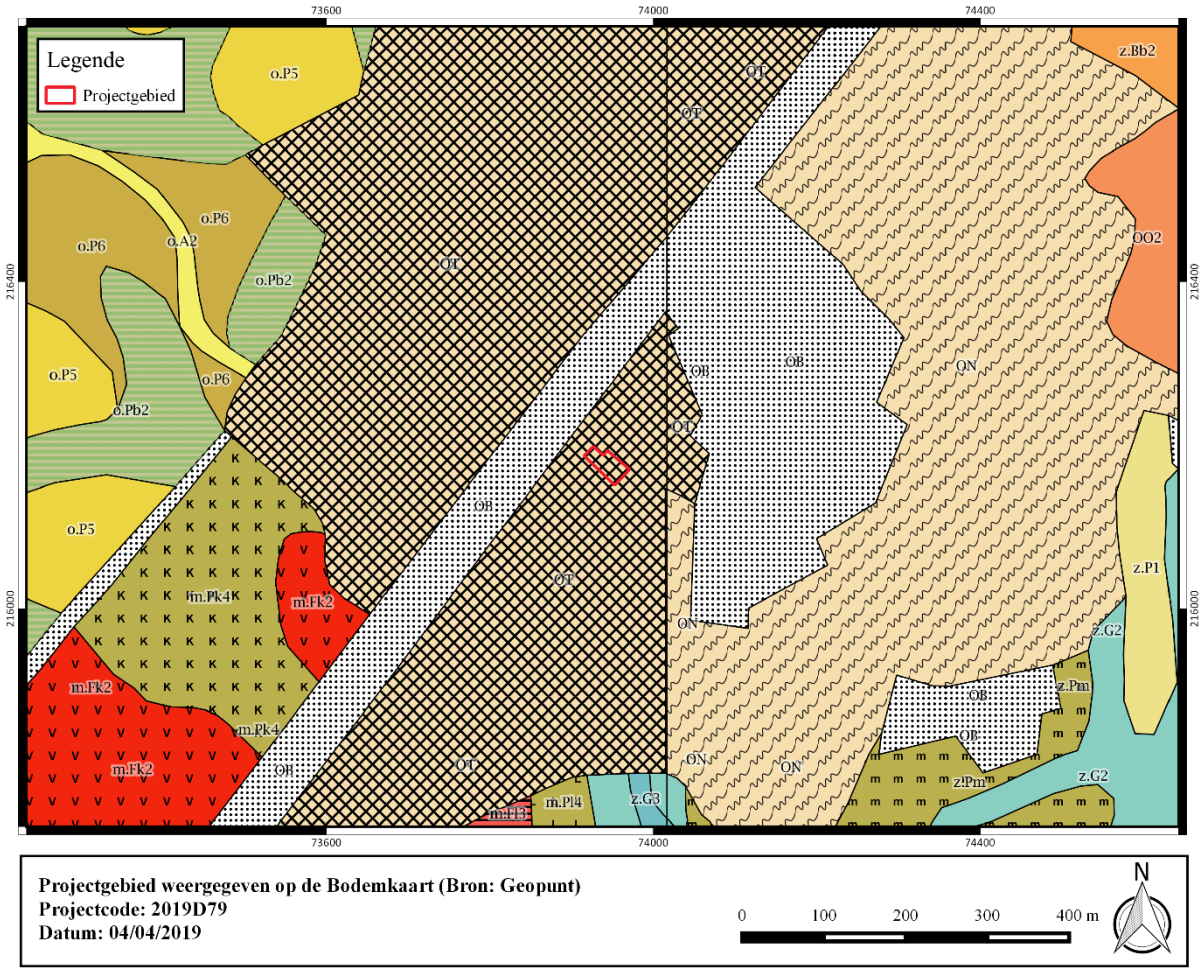
Het Quartair Type 15a bestaat uit een basis van fluviatiele afzettingen van het Saaliaan (Midden-Pleistoceen) gevolgd door getijdenafzettingen (marien en estuarien) van het Eemiaan (Laat-Pleistoceen). Hierop is een fluviatiele afzetting van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) afgezet. Boven deze fluviatiele afzetting worden eolische sedimenten van het Weichseliaan tot mogelijk vroeg-Holoceen en eventuele hellingsafzettingen van het Quartair verwacht. Dit afzettingspakket is echter mogelijk afwezig. De top bestaat bestaat uit een fluviatiele afzetting (organochemisch en perimarien) van het Holoceen tot mogelijk Tardiglaciaal (laat-Weichseliaan).

Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.1.4 Bodemvormingsprocessen

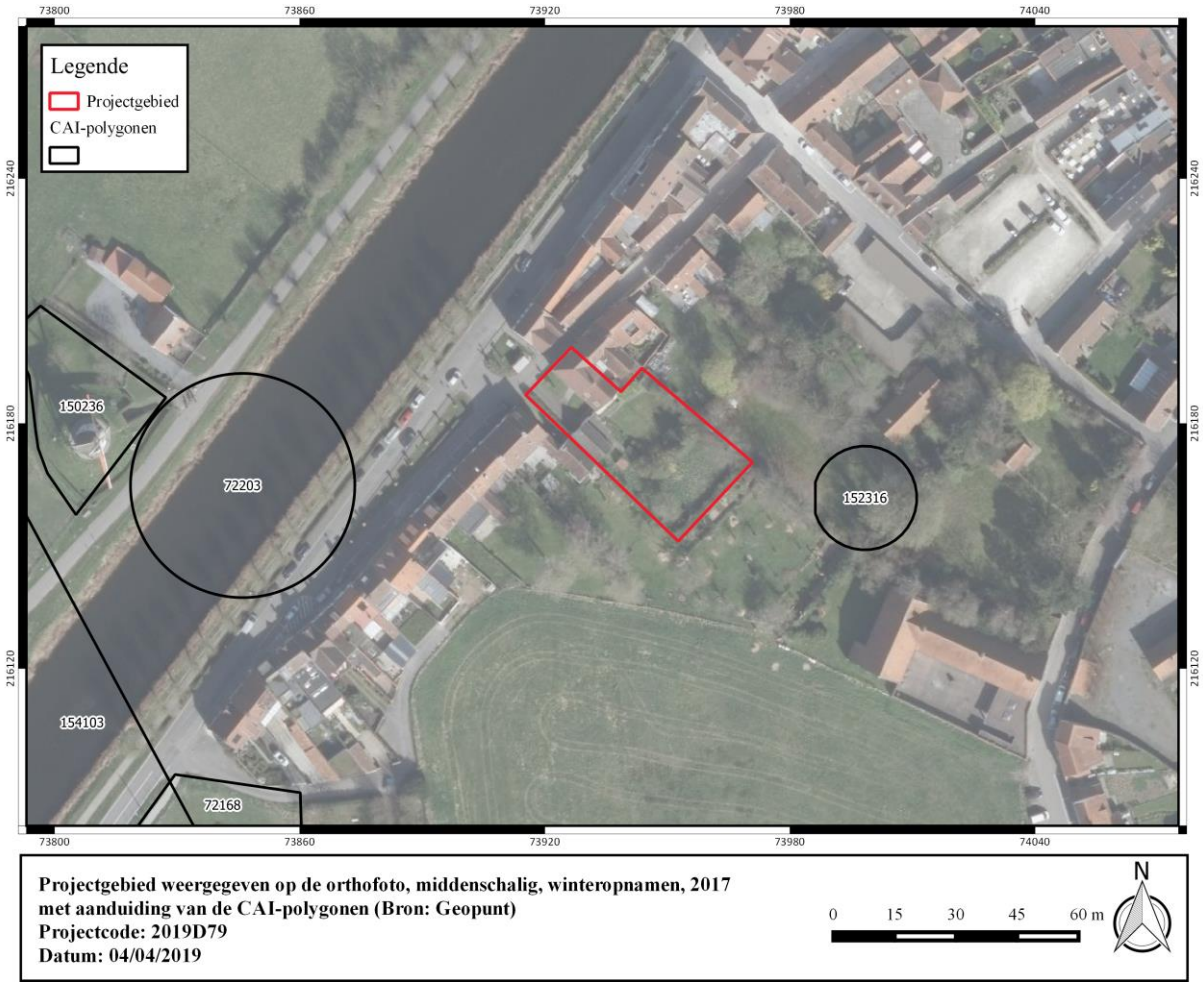
Het bodemtype **OT** is een sterk vergraven grond waarbij de natuurlijk aanwezige bodem volledig verstoord kan zijn

Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).

1.4.2 Historische en archeologische voorkennis

1.4.2.1 Overzicht van de gekende archeologische waarden

Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2017 met aanduiding van de CAI-polygonen (Bron: Geopunt).

72168	Veldprospectie (1980); NK: 150 meter 16de eeuw: aardewerk
152316	Veldprospectie (1986); 250 meter Late middeleeuwen: fragmenten van 13de eeuwse Limoges-edelsmeedwerk heiligenfiguurtjes vervaardigd van gegoten koper, versierd in champevétechniek en verguld.

Onbepaald

72203	Onbepaald; NK: 250 meter

	Late middeleeuwen: Het rechthoekige poortgebouw was geflankeerd door twee zware ronde torens die voorzien waren van werpgaten en kantelen. De poort was versierd met een beeld van Sint-Kristoffel. Ze werd gebouwd of herbouwd in 1448.
150236	Onbepaald; NK: 150 meter Late middeleeuwen: "Schellemolen",
154103	Onbepaald; NK: 150 meter Volle middeleeuwen: Combinatie van grachten, wallen en stadspoorten. Brugge wou zijn uitweg naar de zee veilig stellen en bouwde daarom op het einde van het bevaarbare Zwin een dam. Eerste ruime, maar gedeeltelijke stadsomwalling in 1297-1298. Eind 14de - begin 15de eeuw: kleinere maar volledige stadsomwalling. In 1615 werden de oude versterkingen gesloopt, de vestingsgrachten gedempt en verschillende toegangspoorten afgebroken. Vanaf 1617: gebastioneerde verdedigingsgordel. De hoofdwal op basis van een regelmatige zevenhoek is opgebouwd volgens het oud-Nederlandse stelsel en bestond uit bastions verbonden door courtines, alles voorzien van een voorwal. 1660: de loop van de Lieve werd veranderd: werd in de buitenste vestingsgracht gebracht.

1.4.2.2 Historische context en bekende archeologische vindplaatsen

Het gebied rondom Brugge valt uiteen in de kustvlakte en de zandstreek die elk hun eigen ontstaansgeschiedenis hebben. Terwijl voor de zandstreek vooral enkele grote geologische processen tot ca. 12.000 v. Chr. bepalend zijn geweest kwam de kustvlakte in recentere tijden, vooral door mariene invloeden, tot stand.

De oudste sporen van menselijke aanwezigheid in de omgeving van Brugge dateren uit het midden van het paleolithicum. Rondom Brugge situeerde zich een open, boomloos landschap met beperkte vegetatie.

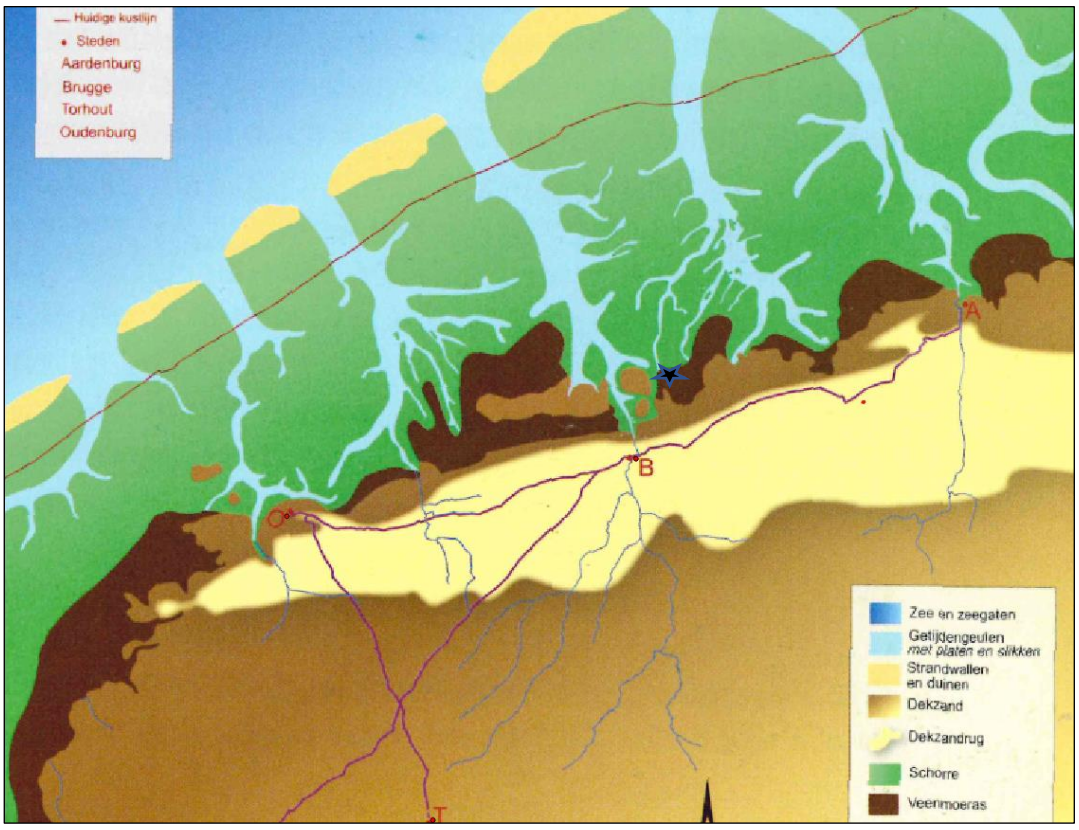
Tussen ca. 35.000 en 14.000 v. Chr. neemt de koude toe en is er geen sprake meer van bewoning in de regio rond Brugge. Het gebied wordt opnieuw aantrekkelijk vanaf het laatglaciaal. Het klimaat is echter nog niet standvastig en tijdens koudere periodes wordt een typisch duinenlandschap gevormd. Onder invloed van aanhoudende noordwestenwinden waaien dekzandruggen op, zoals de rug van Meetkerke over Koolkerke en Aardenburg, en de omvangrijke rug van Gistel, over Brugge, naar Maldegem. Op het einde van de oude steentijd treft men in de regio meer aanwijzingen voor menselijke aanwezigheid aan.

Vanaf 10.000 v. Chr. vindt er een algemene en definitieve opwarming plaats. Gedurende het mesolithicum (10.000 – 5.000 v. Chr). trekken jager-verzamelaars door het landschap en vestigen zij zich op de hogere dekzandruggen. Vanaf het neolithicum is er een geleidelijke overgang naar een sedentair bestaan. Als locatie kiest de mens logischerwijs voor de drogere gronden. In 2003 werd ter hoogte van Waardamme-Vijvers een huisplattegrond uit het einde van het neolithicum gelokaliseerd.

Omstreeks 3500 v. Chr. vertraagt de zeespiegelrijzing en geraken delen van het wad dermate opgeslibd dat ze niet meer zo geregeld overspoeld worden door het getij. Met uitzondering van de openingen ter hoogte van het latere Zwingebied en de vallei van de Ijzer wordt de kustvlakte afgesloten van de zee. Tegen 1000 v. Chr. is de hele kustvlakte een veenlandschap geworden. De hoogste delen van de beboste dekzandruggen en landduinen steken nog boven het veenpakket uit. De archeologische informatie over de bronstijd vertaalt zich vooral in de aanwezigheid van circulaire structuren.

Nog voor het begin van de jaartelling begint een periode van kusterosie. Aanvankelijk wordt het veen overstroomd in de directe nabijheid van de getijdengeulen waardoor het netwerk van de getijdengeulen sterk uitbreidt. In de regio rond Brugge zijn nederzettingssporen uit de vroege ijzertijd vrij schaars. Voor de late ijzertijd komen meer sporen voor.

Vanaf de laat-Romeinse tijd kwam de kusterosie in een meer dynamische fase. Stilaan stond nagenoeg de volledige kustvlakte onder invloed van de getijdenwerking. Bij elke vloed drong de zee langs zeegaten door in de getijdengeulen. Vooral ter hoogte van het gebied dat de Sincfal genoemd werd drong de zee ver door. Hier drongen de zeegaten door tot aan de zandruggen zoals die van Koolkerke.

Figuur 16: Projectgebied bij benadering weergegeven op een landschapsreconstructie in de Romeinse periode (bron: Hillewaert, B. e.a. p.37).

Op bovenstaande landschapsreconstructie voor de Romeinse periode is te zien dat Brugge een rechtstreekse verbinding met de zee had. Het huidige Damme is gelegen in een schorregebied ten noorden van de dekzandrug Gistel-Maldegem-Stekene. Vermoedelijk was het gebied sterk aan getijdenwerking onderhevig.

Omstreeks de periode 550-750 na Chr. geraakten de geulen opgevuld en kwamen ze bij eb droog te liggen. Omdat de zeespiegelstijging zwak was kon het grootste deel van de kustvlakte evolueren naar een landschap van slikken en schorren. De schorren werden slechts sporadisch door zout water overspoeld. De zilte gronden leenden zich uitstekend tot het hoeden van schapen. Permanente bewoning was enkel mogelijk op de hogere gronden (terpen, oude donken, hoog opgeslibde oeverwellen). De eerste nederzettingen in het kustgebied komen vermoedelijk voor vanaf de 7e eeuw. De mariene invloed reikte niet verder dan de grote zandrug van Gistel-Maldegem-Stekene, dus de bewoning gedurende de vroege middeleeuwen is vooral op deze zandrug – op het raakvlak tussen twee landschappen – terug te vinden.[3]

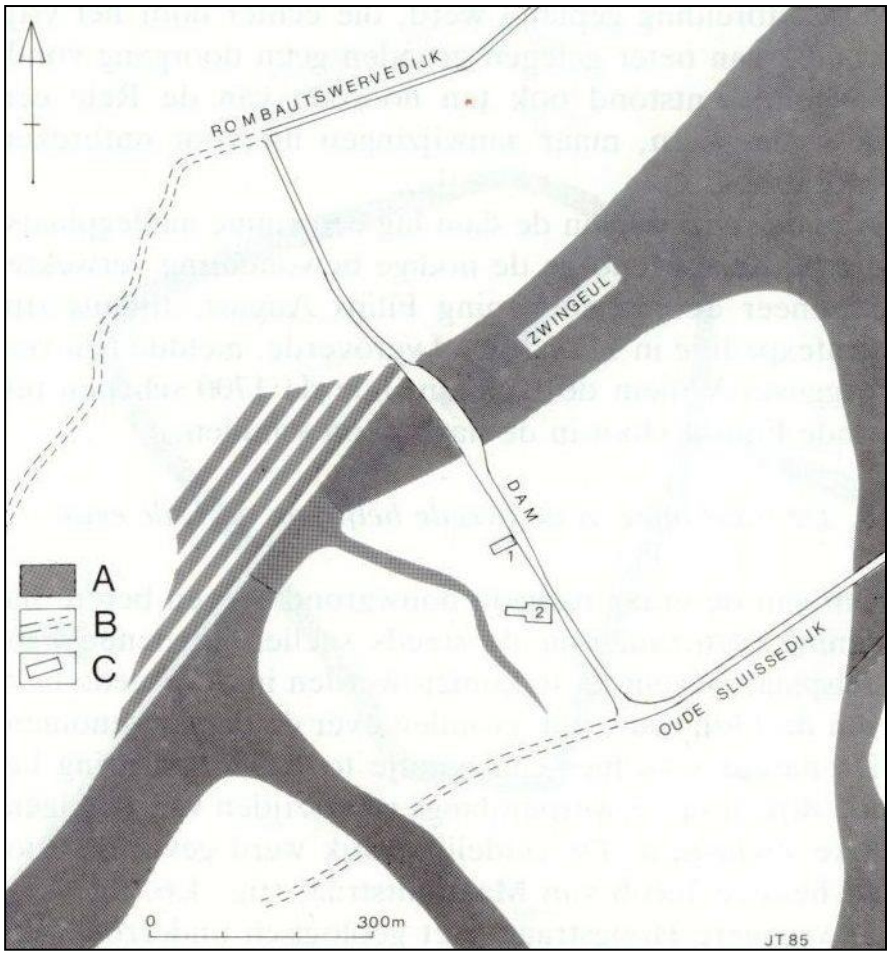
Door bedijking werd het gebied rondom Brugge vanaf de volle middeleeuwen geschikt voor landbouw en permanente bewoning.

Tijdens de eerste helft van de 11de eeuw werd het gebied ten oosten van Brugge op de zee ingenomen. Nog voor 1134 werd een dijk opgeworpen om het achterland tegen de zee te beschermen. Het zuidelijke verloop van deze dijk is nog gedeeltelijk bewaard in de Krinkeldijk en de Rombautswervedijk. In 1134 werd de kust geteisterd door een zware stormvloed, die de

[3] Hillewaert, B. Hollevoet, Y. & Ryckaert, M. 2011. Op het Raakvlak van twee landschappen: de vroegste geschiedenis van Brugge, 175 p.

hoofdkreek verder uitgeschuurde. De stormvloed leidde tot de aanleg van enkele dijken, zoals de Branddijk en de Zuiddijk.[4]

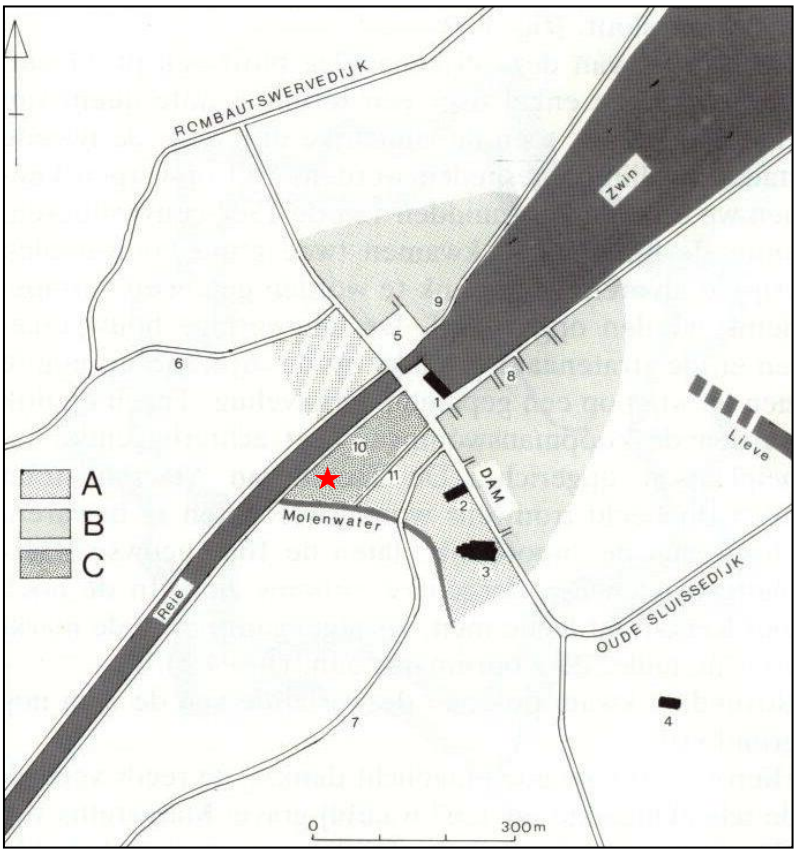
Door de aanleg van deze dijken poogde men de toevoer van zoutwater via de kreken af te snijden. De Oude Sluissedijk daarentegen moet beschouwd worden als een zgn. offensieve dijk: deze dijk sloot immers verschillende nog actieve kreken af. Ook het opwerpen van 'de dam' de dijk die het Zwin afsloot, dateert uit deze periode. Het opwerpen van deze dijk moet voor 1180 geplaatst worden; het tracé van deze dijk valt samen met de huidige Kerkstraat te Damme.

Figuur 17: Reconstructie van het landschap voor de stichting van Damme (Termote, 1985, fig. 3)

[4] Termote, J. 1985, 102-107.

Langs de landzijde van de dam ontstond een kleine (vissers)nederzetting, die begrensd werd door de Kattestraat (noorden), de Molenwaterbeek (westen), het kerkhof van de O.L.V.-kerk (zuiden) en de Kerkstraat (oosten). In 1180 verleende Filips van den Elzas Damme stadsrechten. Dankzij de grote haven, die zich aan de zeezijde van de dam bevond, beleefde Damme in deze periode zijn grootste bloeiperiode. De haveninfrastructuur aan de boorden van het Zwin kwam er op initiatief van Brugge die zijn uitweg naar zee veilig wilde stellen. In oorsprong is Damme dus een klein vissersdorp, vermoedelijk gegroeid uit een aantal kleine woonkernen. Behalve plaatselijke inwoners die leven van handel, scheepvaart en havenarbeid, maken diverse bronnen tevens melding van Zeeuwse, Hollandse of Friese dijkwerkers die er verblijven om te werken aan het uitgebreid dijkenstelsel langs het Zwin.

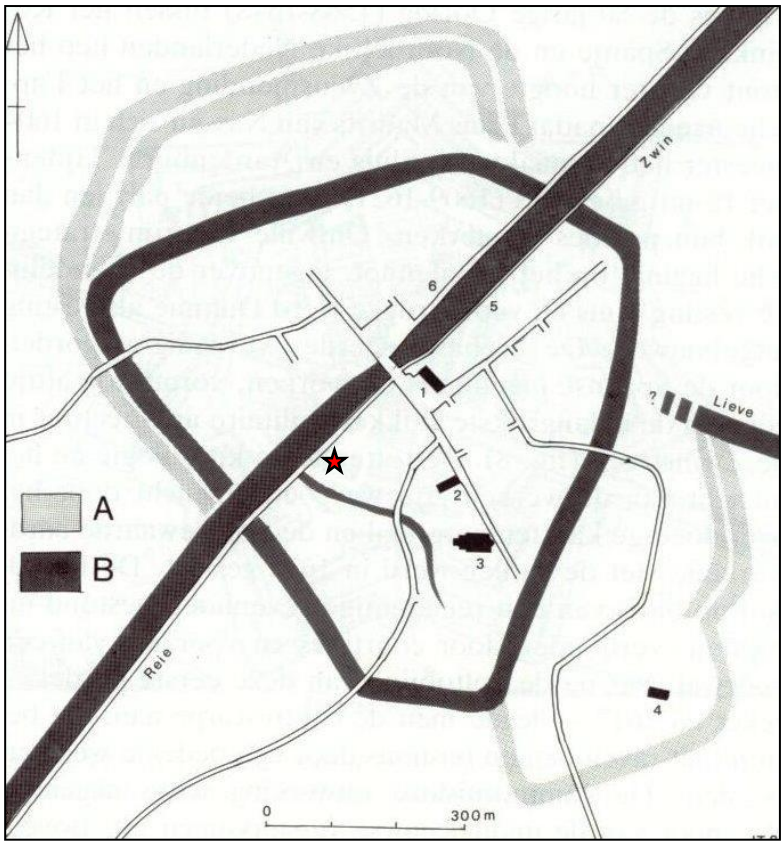

Figuur 18: Stadsontwikkeling van Damme (Termote, 1985, fig. 4). Projectgebied weergegeven met een rode ster.

In de groei van Damme kunnen verschillend fases onderscheiden worden. De stad ontwikkelt zich in de eerste helft van de 13^{e} eeuw voornamelijk ten zuidwesten van de dam.

Tijdens de tweede helft van de 13de eeuw barstte de oorspronkelijke nederzetting uit haar voegen en ging men op zoek naar nieuwe bouwgrond. Om de gronden aan de zeezijde van de dam in gebruik te kunnen nemen, werden aan weerszijden van de Zwinsgeul dijken opgeworpen. Men gaat ervan uit dat het opwerpen van deze dijken moet gesitueerd worden rond het midden van de 13de eeuw. De zuidelijke dijk werd gevormd door de huidige Jacob Van Maerlantstraat, vroeger Hoogstraat genoemd. Ook de Speystraat volgt het oorspronkelijk tracé van de zuidelijke dijk. Vermoedelijk is het plangebied voor het opwerpen van deze zuidelijke dijk nog niet voor bewoning geschikt. De oudste bewoning ter hoogte van het plangebied kan aldus verwacht worden vanaf het midden van de 13e eeuw. De noordelijke dijk is door de aanleg van het kanaal Brugge-Sluis grotendeels verdwenen; de aanzet van de dijk is nog gedeeltelijk bewaard in het begintracé van de Slekkestraat.

De schorregronden achter de dam werden bouwrijp gemaakt en verkaveld. Aanwijzingen hiervoor zijn de langwerpige bouwpercelen en de stratenaanleg haaks op de dijk.[5] In 1238 worden reeds de eerste stadsversterkingen opgetrokken, bestaande uit vestinggrachten, houten verschansingen en stenen muren. Het plangebied situeert zich binnen deze omwalling. Tijdens het conflict tussen de Franse koning, Filips de Schone en de graaf van Vlaanderen Gewijde van Dampierre, over het zeggenschap van het graafschap werd in 1297 in ijltempo een eerste ruimere stadsomwalling gerealiseerd.

Figuur 19: Plattegrond met de laatmiddeleeuwse stadsomwalling (Termote, J. 1985, fig. 6). Projectgebied weergegeven met een ster.

Vanaf de tweede helft van de 14e eeuw wordt geen nieuw land meer gewonnen door inpolderingen, mede door de kleinere bevolkingsaangroei en het verzet van Brugge omwille van de versnelde verzanding van het Zwin en het gevaar voor dijkbreuken. De handel en de hiermee gepaarde welvaart gaan gedurende de 14e eeuw sterk achteruit en het zwaartepunt van de handel schuift op naar de meer zeewaarts gelegen Zwinsteden, voornamelijk Sluis.

Ca. 1400 wordt op last van Filips de Stoute de bestaande stadsomwalling vervangen door een volledige maar kleinere omwalling met grachten en poorten. Op het einde van de middeleeuwen heeft Damme zijn economische betekenis verloren, maar in de daaropvolgende eeuwen wint de stad aan militair belang. Gedurende het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) wordt Damme uitgebouwd tot Spaanse garnizoenstad. Tussen 1616-1620 wordt onder de heerschappij van aartshertogen Albrecht en Isabella door Spaanse ingenieurs een gebastioneerde verdedigingsgordel aangelegd naar ontwerp van ingenieur Guillaume Flamaen. Dit is nog steeds één van de belangrijkste militaire architecturale verwezenlijkingen in de Zwinstreek en tot op vandaag zichtbaar in het landschap. De vesting bestaat uit een stervormige aarden omwalling met zeven door courtines verbonden bastions,

[5] Termote, J. 1985, 107-109

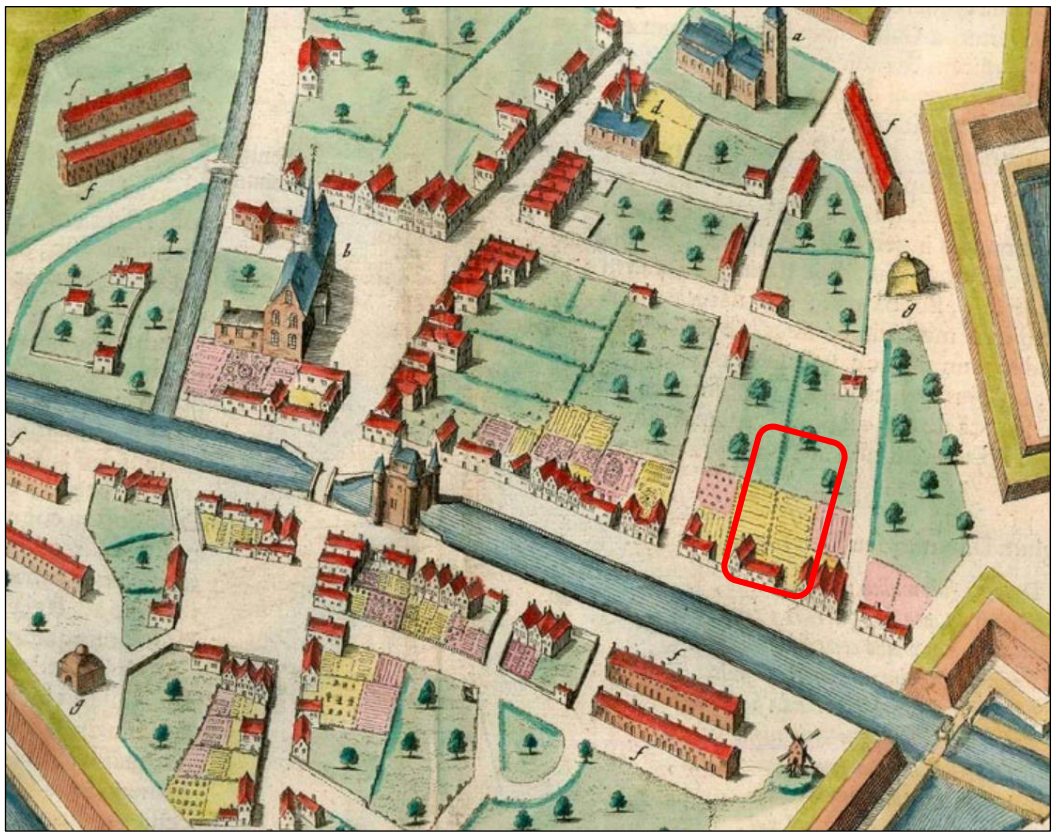
later voorzien van ravelijnen en twee grachten (hoofd- en buitengracht) met daarbinnen soldatenbarakken en magazijnen. Tijdens de Spaanse Successieoorlog (1702-1713) wordt Damme nog verder versterkt. Aan Frans-Spaanse zijde wordt er al in 1702-1703 naar gestreefd om de controle op de scheepvaart te versterken en de verdediging van Brugge te verzekeren. De stadswallen worden uitgebreid met een hoornwerk in de richting van de grens met de Noordelijke Nederlanden (Sluis) naar ontwerp van ingenieur A. Lemercier de Senneton de Chermont en maarschalk de Vauban.

1.4.2.3 Archeologische indicatoren en cartografische bronnen

De Deventerkaart geeft bebouwing weer in het noordelijk deel van het plangebied. De Speystraat loopt langsheen de zuidzijde van de Damse Vaart. De Sanderuskaart situeert het plangebied binnen de stadsversterking van Guillaume Flamaen uit de periode 1617-1618 en geeft tevens bebouwing weer in het noordelijk deel van het plangebied. Ten zuiden van deze bebouwing zijn tuinpercelen en grasland met verspreide boomgroei waar te nemen.

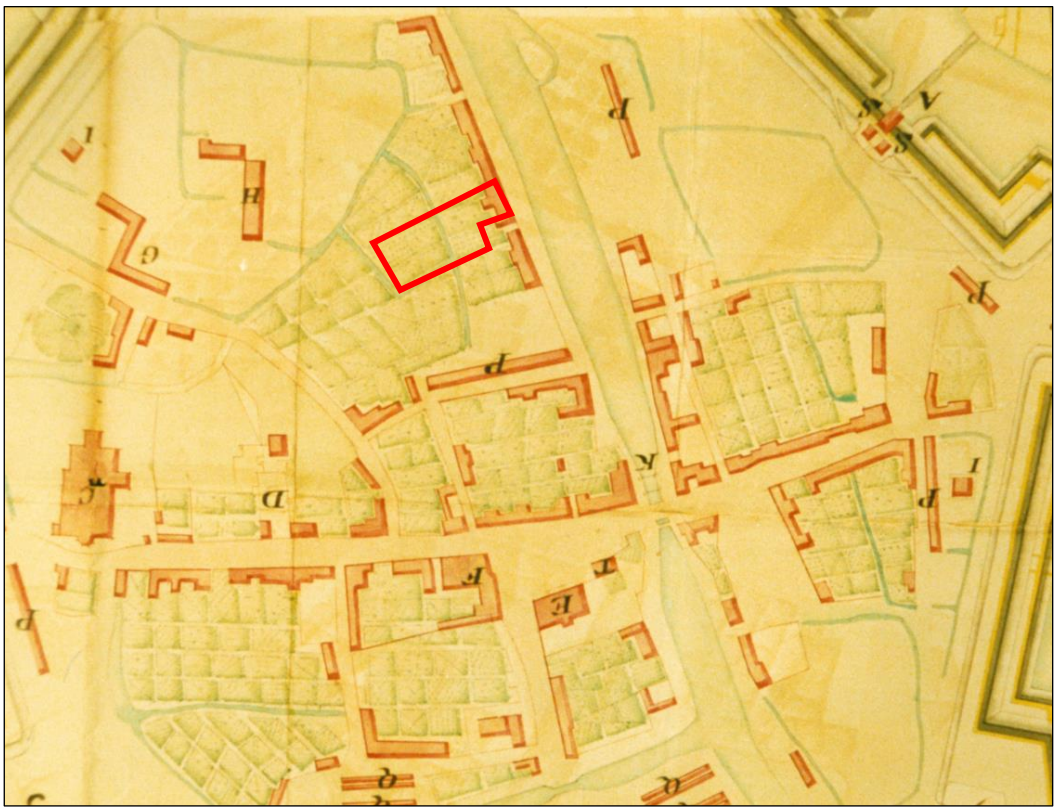

Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: Geopunt).

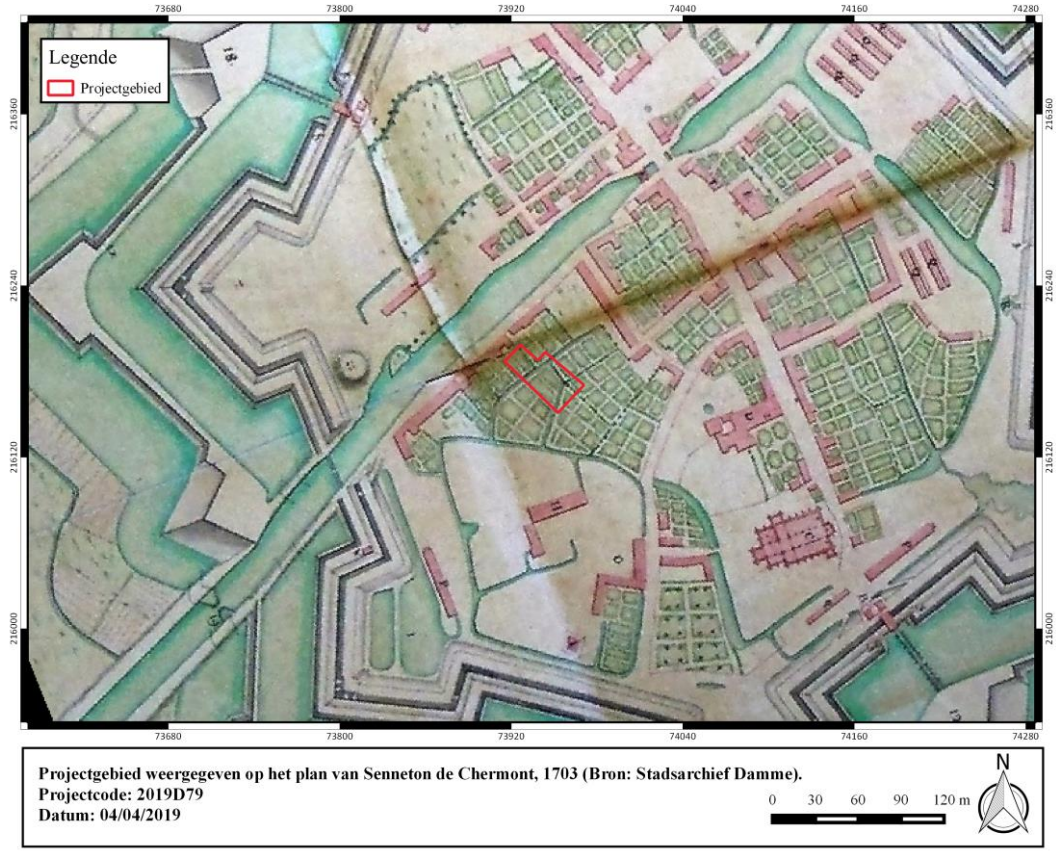

Figuur 21: Projectgebied weergegeven op de Sanderuskaart, ca. 1640 (Bron: Kaartenhuis Brugge).

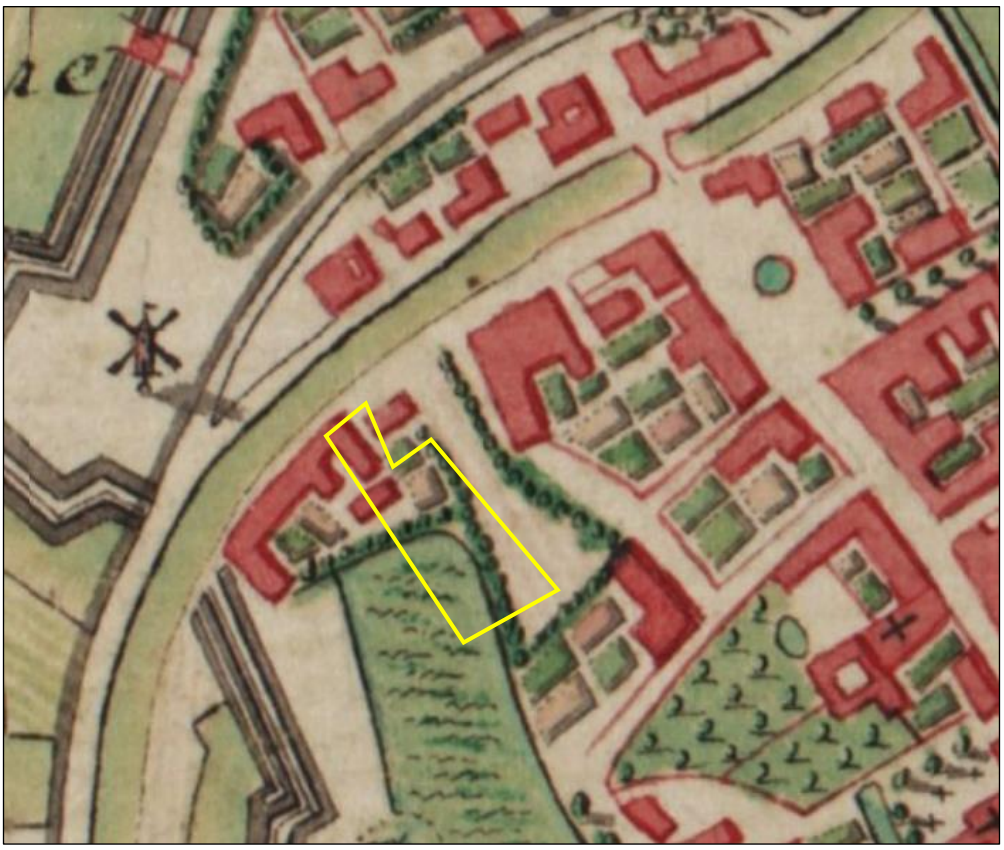
Binnen de Spaanse vesting kwam militaire infrastructuur tot stand. Ten oosten van het plangebied wordt een militaire barak ingericht (letter ‘d’). De kaarten van 1702-1703 geven bebouwing weer langsheen de straatzijde. Het overgrote deel van het plangebied staat ingekleurd als groenzone. Het terrein wordt mogelijk aangesneden door een aantal smalle waterlopen. Op de 18e-eeuwse kaarten is aan de overzijde van de Speystraat duidelijk het oorspronkelijke verloop van de Damse Vaart waar te nemen. De Ferrariskaart geeft voor Damme een weinig betrouwbaar beeld weer. Het plangebied is deels bebouwd, deels in gebruik als tuin, deels als weiland.

Figuur 22: Projectgebied bij benadering weergegeven op een plan van Damme uit 1702 (Bron: Stadsarchief Damme).

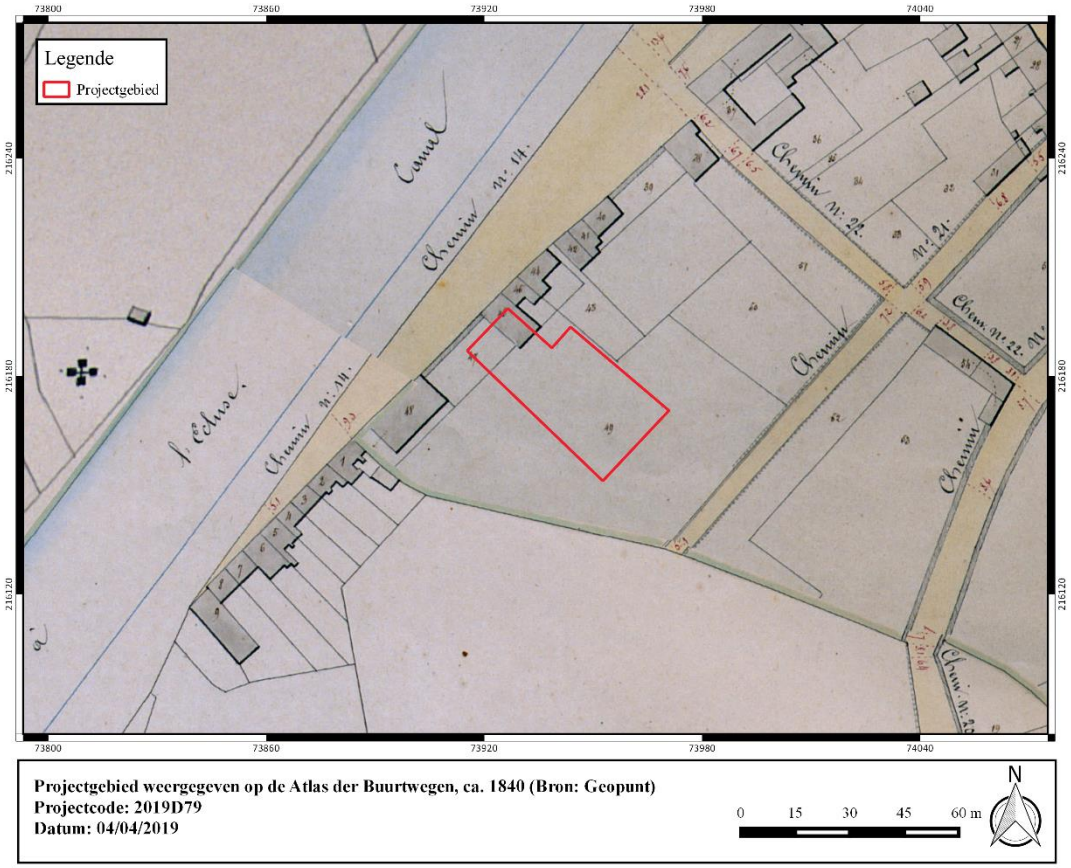

Figuur 23: Projectgebied bij benadering weergegeven op een van Senneton de Chermont, 1703 (Bron: Stadsarchief Damme).

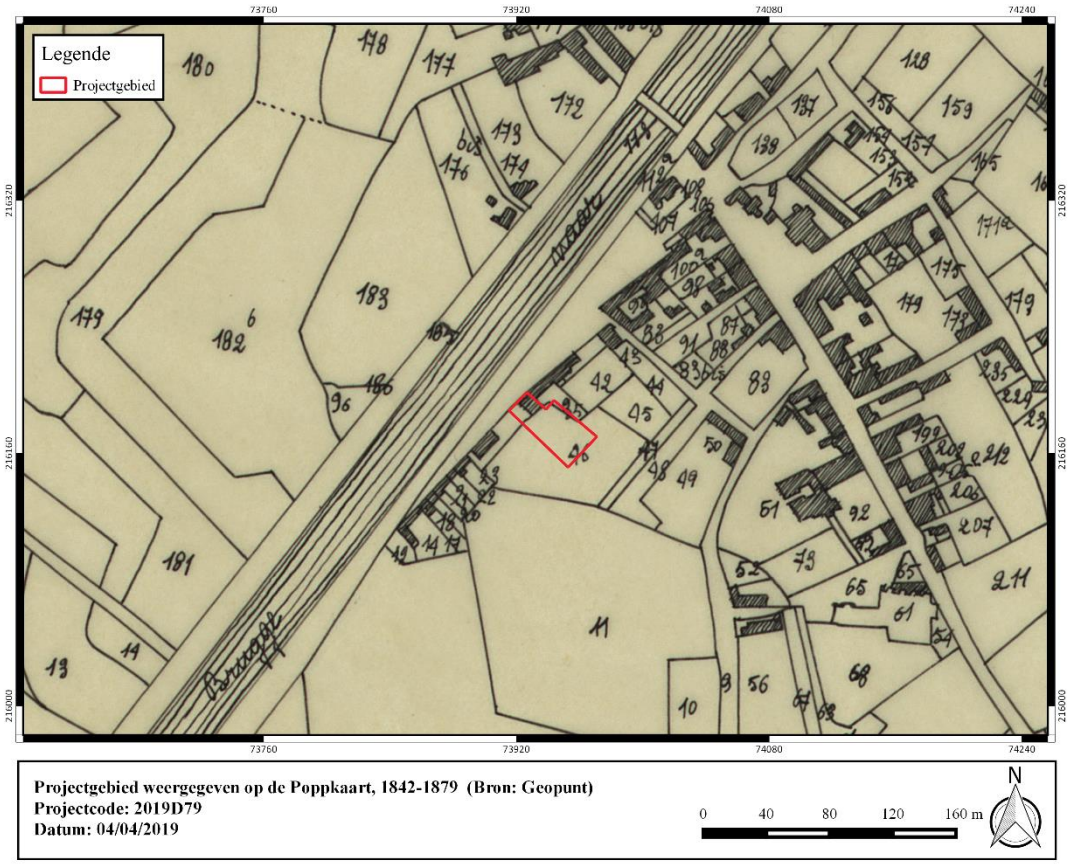

Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).

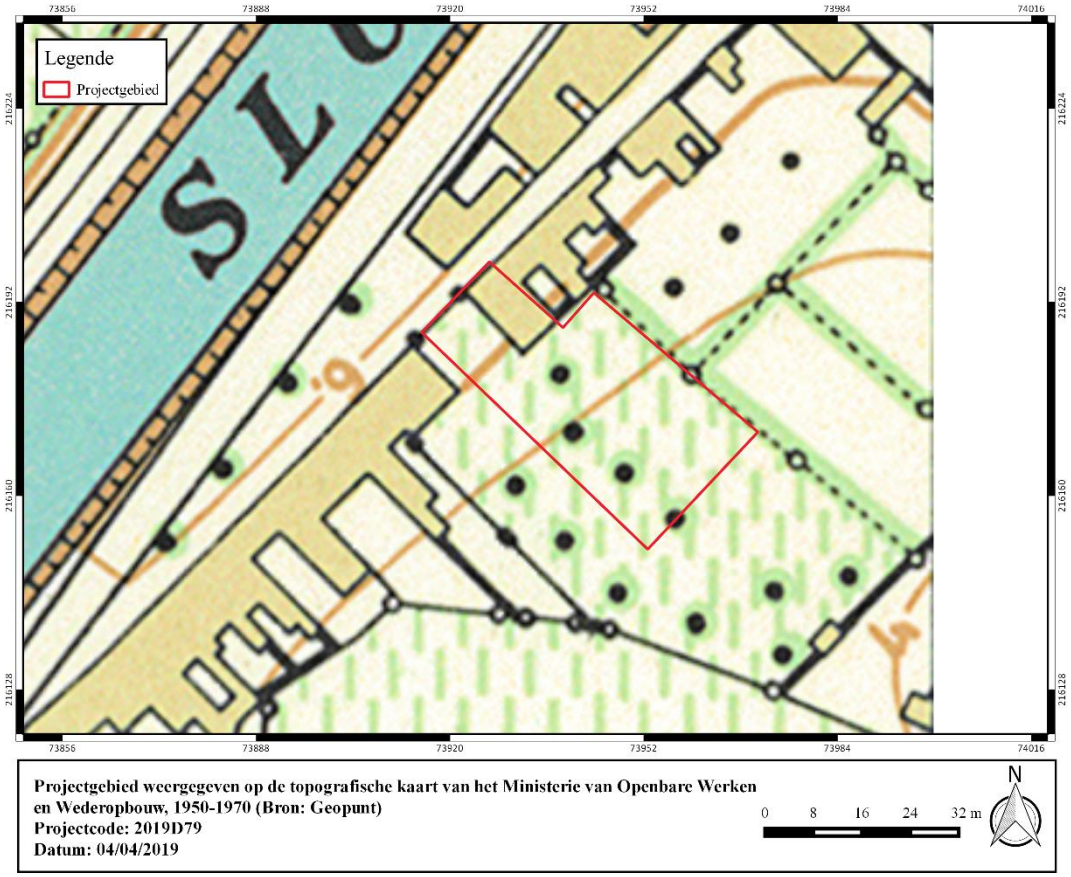
Op de Atlas der Buurtwegen valt meteen de aanleg van de Damse Vaart, ook wel Kanaal Brugge-Sluis genoemd, op. De Damse Vaart werd aangelegd in 1810 in een poging van Napoleon om Duinkerke en Breskens te verbinden door een kanaal. Tussen Brugge en Damme wordt hiervoor de bedding van de Reie gebruikt. De aanleg van de Damse Vaart dwars door de stad zal pas plaatsvinden rond ca. 1817 en heeft een enorme stedenbouwkundige impact: het noordelijk gedeelte wordt van het centrum afgesneden, een bastion van de 17de-eeuwse omwalling en de Korenmarkt met de vele herenhuizen erlangs verdwijnen. De havenkom en de drie waterlopen (Lieve, Reie en Zwin) die eeuwenlang in het centrum van de stad stromen, worden opgevuld met het zand van de Damse Vaart. De aanleg van de Damse Vaart omvatte allicht een verbreding, uitdieping en verplaatsing van de waterloop ten noorden van het plangebied. De 19e eeuwse cartografische bronnen geven bebouwing weer in het noordelijk deel van het plangebied. Het overgrote deel van het onderzoeksterrein is niet bebouwd. De topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw toont een gelijk beeld.

Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt).

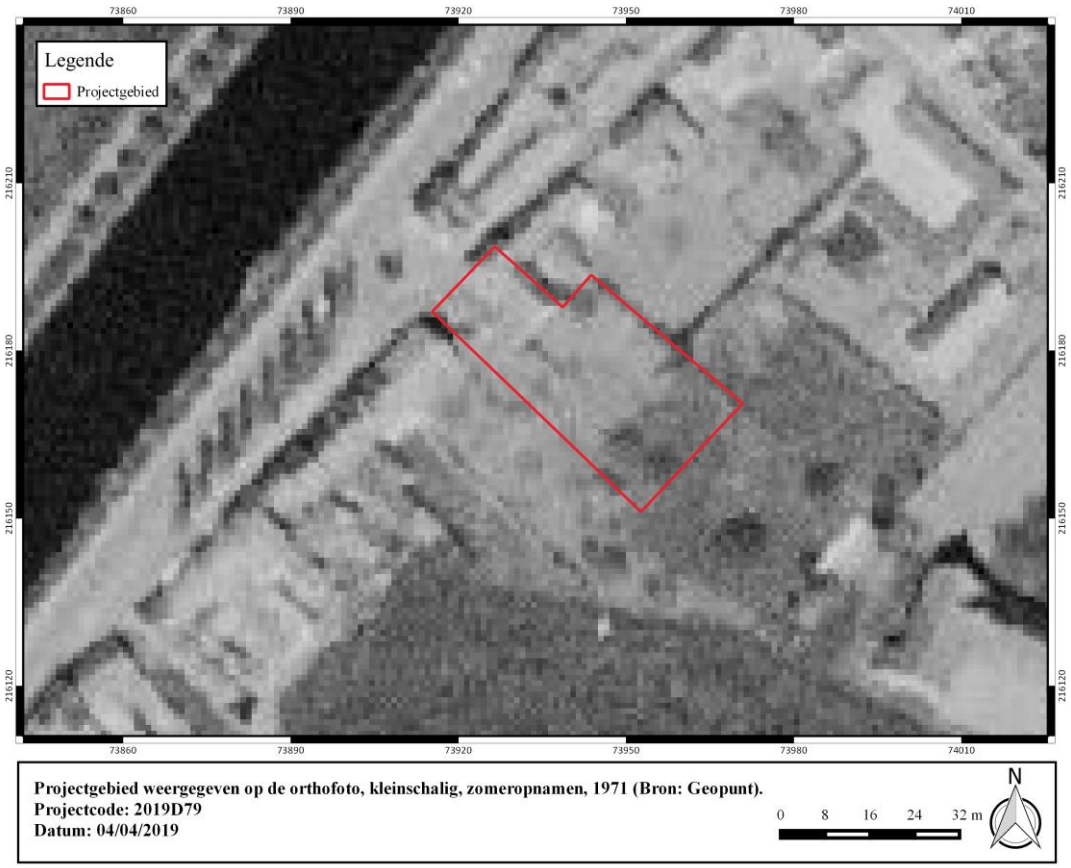
Figuur 26: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt).

Figuur 27: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, 1950-1970 (Bron: Geopunt).

1.4.2.4 Huidige gebruik en verstoringen

De orthofotosequentie geeft een beperkte evolutie weer in het bodemgebruik binnen de contour van het plangebied gedurende de laatste decennia. Op heden is ca. 160 m² van het terrein bebouwd. Bijkomend is ca. 155 m² van het terrein verhard. De bebouwing betreft een woning aan de straatzijde van ca. 110 m² en een achterliggende garage van ca. 50 m². Het bestaande gebouw is deels onderkelderd.

Figuur 28: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).

Figuur 29: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).

Figuur 30: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).

Figuur 31: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).

Figuur 32: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2017 (Bron: Geopunt).

1.5 Synthese

De initiatiefnemer wenst een terrein van 1169 m² ter hoogte van Speystraat 21 te Damme te ontwikkelen. Men plant de realisatie van een nieuwbouwwoning met footprint 115 m² en buitenaanleg met footprint 180 m². Voor deze 295 m² geplande bodemingreep in een archeologische zone dient een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen aangevraagd te worden en is men verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De geplande werkzaamheden kunnen een bedreiging vormen voor eventueel aanwezig ondergronds erfgoed. Bij de opmaak van de archeologienota wordt nagegaan of een verder archeologisch traject met ingreep in de bodem noodzakelijk is en of er een (gedeeltelijke vrijgave) mogelijk is.

Het plangebied bevindt zich net ten zuiden van de Damse Vaart, die de verbinding vormt tussen Damme en Sluis. Het projectgebied is gelegen binnen de historische stadskern van Damme, die wordt gekenmerkt door de restanten van de 17e-eeuwse stadsomwalling.

Concreet is er ter hoogte van het projectgebied een verwachting naar bewoning vanaf de 13de eeuw. De Deventerkaart geeft reeds bebouwing weer in het noordelijk deel van het plangebied. Ten zuiden van deze bebouwing zijn tuinpercelen en grasland met verspreide boomgroei waar te nemen.

In de 18e eeuw neemt het militair belang van Damme af. Door het verdwijnen van de militaire gebouwen komt plaats vrij voor de inrichting van landerijen. De aanleg van de Damse Vaart rond 1817 dwars door de stad heeft een enorme stedenbouwkundige impact. De aanleg van de Damse Vaart omvatte allicht een verbreding, uitdieping en verplaatsing van de waterloop ten noorden van het plangebied. De 19e eeuwse cartografische bronnen geven bebouwing weer in het noordelijk deel van het plangebied. Het overgrote deel van het onderzoeksterrein is niet bebouwd.

Op heden situeert zich binnen het plangebied een woning aan de straatzijde: de woning heeft een footprint van 110m², met een garage van 50m². Bijkomend is 155 m² van het terrein buiten verhard. Het bestaande gebouw is deels onderkelderd.

2 Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2019

AGIV

DEROOSE, P., Termote, J. & VANDENDRIES, M. 2010. Herwaarderingsplan Damme-Noord. 128 p.

DOV Vlaanderen

Geoportaal

Geopunt

Stadsarchief Damme

TERMOTE, J. 1985. Het ontstaan en de stadsontwikkeling van Damme in: 2000 jaar Zwinstreek, p.102-111.

Van Ranst, E. & Sys, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.